

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2007-2008

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ «ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ»**

**ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ
ΝΟΜΩΝ**

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΕΛΕΝΗ Ι. ΚΑΠΡΑΛΟΥ, επί πτυχίω φοιτήτρια

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1340200300164

ΤΗΛΕΦΩΝΟ: οικίως 210 7643831 και κινητό 697 99 53 776

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2008

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων αποτελεί σε κάθε έννομη τάξη εγγύηση για την υπεροχή του Συντάγματος έναντι των κοινών νόμων και για τη διατήρηση του συνταγματικού χάρτη στην κορυφαία βαθμίδα του νομικού συστήματος. Μιλώντας για έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, εννοούμε την εξέτασή τους ως προς το εάν είναι σύμφωνοι με τις διατάξεις του Συντάγματος ή οδηγούν έστω και έμμεσα στην καταστροφή του.

Στη συγκεκριμένη εργασία προσπαθώ να σκιαγραφήσω- αλλά και σε αρκετά σημεία να εμβαθύνω- τα σημαντικότερα ζητήματα που ανακύπτουν στο θέμα αυτό. Επιχειρώ να χωρίσω το υλικό μου σε τρία τμήματα, στο Γενικό Μέρος, στο Ειδικό Μέρος και στους Προβληματισμούς.

Στο πρώτο, αναλύω έναν προς έναν τους όρους του θέματος, ξεκινώντας από το αντικείμενο του ελέγχου αυτού, που δεν είναι άλλο από τον νόμο. Συνεχίζω, δε, με τη συνταγματικότητα των νόμων, διακρίνοντας τα κυριότερα είδη της και τελειώνω με τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, που είναι και το ζητούμενο. Σε αυτή την τελευταία ενότητα του Γενικού Μέρους, εκτός από μια σύντομη ιστορική αναφορά σε συστήματα ελέγχου άλλων κρατών, τίθενται θέματα όπως «το τεκμήριο της συνταγματικότητας των νόμων», η δικαιολογητική βάση του ελέγχου και τα είδη αυτού γενικά.

Το γεγονός, τώρα, ότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων έχει καταγραφεί με το πέρασμα των χρόνων-ήδη από πολύ παλιά-στο DNA του ελληνικού νομικού συστήματος, θεώρησα επιβεβλημένη την ανάπτυξη ενός ειδικού μέρους που να αναφέρεται στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα.

Τέλος, δεδομένου ότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων είναι ένα πολύ σημαντικό ζήτημα που, επιτρέψτε μου να πω, αφορά τον σκληρό πυρήνα του ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου και για το οποίο, λόγω και της διαφοροποίησης του ελληνικού συστήματος από αυτά άλλων κρατών, όπως π. χ αυτού της Γερμανίας, έχουν ειπωθεί πολλές απόψεις και ριχτεί στο τραπέζι πολλές προτάσεις, παραθέτω στο τελευταίο μέρος ορισμένους προβληματισμούς που είναι, κατά τη γνώμη μου, σκόπιμο να γνωρίζουμε ότι υπάρχουν ακόμα και σήμερα.

Για την πληρότητα της εργασίας και τη διευκόλυνση της μελέτης της, παραθέτω στις τελευταίες σελίδες κάποιες σημαντικές αποφάσεις .

Αθήνα, Μάιος 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι) ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

A) Το αντικείμενο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	Σελ. 6
α) Ο νόμος γενικά.....	6
i) Ιστορικά-Ορισμός.....	6
ii) Η διάκριση των νόμων.....	6
1) Ουσιαστικός και τυπικός νόμος.....	6-7
2) Εκτελεστικοί, ατομικοί και οργανωτικοί νόμοι.....	7
B) Η συνταγματικότητα των νόμων.....	7
Έννοια-Διακρίσεις.....	7
Γ) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων.....	8
α) Ιστορικά.....	8
i) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων σε διάφορες χώρες.....	8
1) Γερμανία.....	8
2) Γαλλία.....	8
3) Η. Π. Α.....	8-9
β) Η δικαιολογητική βάση του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	9
γ) Το «τεκμήριο» της συνταγματικότητας των νόμων.....	9-10
δ) Τα είδη του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	10

II) ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

	Σελ.
α) Ιστορικά.....	11
β) Το ισχύον σύστημα.....	11-12
i) Η αρχή της υπεροχής των διατάξεων του Συντάγματος.....	11-12
ii) Πως θεμελιώνεται ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στο Σ του 1975	13
iii) Το είδος του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων γενικά.....	13
A) 1) Εισαγωγικά.....	13
2) Προληπτικός έλεγχος.....	13-14
3) Κατασταλτικός έλεγχος.....	14-16
iv) Η έκταση του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	16
1) Η τυπική συνταγματικότητα.....	16-17
2) Η ουσιαστική αντισυνταγματικότητα.....	17
v) Το αντικείμενο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.....	17
1) Η έννοια του νόμου.....	17-19
2) Έλεγχος της κρίσιμης διάταξης του νόμου.....	19
vi) Ειδικότερα ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στα κοινά δικαστήρια.....	19-20
1) Πολιτικά δικαστήρια.....	21
2) Ποινικά δικαστήρια.....	21
3) Διοικητικά δικαστήρια.....	21
4) Συνέπειες αντισυνταγματικότητας.....	21-22
vii) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από το ΑΕΔ.....	22-24
viii) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από τις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων (Συμβουλίου της Επικρατείας, Αρείου Πάγου,	Σελ.

Ελεγκτικού Συνεδρίου).....23-24

Β) Ζήτημα αστικής ευθύνης του κράτους για αντισυνταγματική
διάταξη νόμου.....24

ΙΙΙ) ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ.....24-26

• **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....26**

• **ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....26-27**
Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ
ΝΟΜΩΝ

• **SUMMARY.....27**
THE EXAMINATION OF THE
CONSTITUTIONALITY OF LAWS

• **ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....27-38**

• **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....39**

• **ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ.....39-40**

• **ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ.....40**

Γ) ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Α) Το αντικείμενο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων

α) Ο νόμος γενικά

ι) Ιστορικά-Ορισμός

Η λέξη «νόμος» ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα «νέμω», που σημαίνει «μοιράζω» (διανέμω) και χρησιμοποιείται συχνά στις επιστήμες. Για παράδειγμα, στην επιστήμη της φυσικής ο νόμος δηλώνει ένα συχνά και κατά τον αυτό τρόπο επαναλαμβανόμενο φαινόμενο, λ. χ ο νόμος του Coulomb. Στο πεδίο της νομικής επιστήμης, που εν προκειμένω μας ενδιαφέρει, ως νόμος ορίζεται το σύνολο των κανόνων δικαίου που ρυθμίζει την κοινωνική ζωή.

Σύμφωνα με παλαιότερες αντιλήψεις, οι νόμοι είχαν θεϊκή προέλευση και συνδέονταν με την παράδοση και το έθιμο. Πρώτοι οι σοφιστές, που δίδασκαν στην Αρχαία Αθήνα του 5^{ου} αι π. Χ, προσέδωσαν στη λέξη νόμος ανθρώπινη προέλευση, εννοώντας ότι οι νόμοι είναι έργο συγκεκριμένων ανθρώπων (των νομοθετών), με το οποίο «διανέμονται», «απονέμονται» συγκεκριμένα αγαθά μεταξύ των κοινωνιών. Μπορούμε να κάνουμε, λοιπόν, λόγο πλέον για «τεθειμένο δίκαιο», για δίκαιο, δηλαδή, που θεσπίζεται από τον νομοθέτη, το οποίο μάλιστα είναι αποδεδειγμένο από τις θεοκρατικές αντιλήψεις του παρελθόντος¹. Το τι μπορεί να θεωρηθεί ως δίκαιο και ποιο είναι το κατάλληλα καταρτισμένο πρόσωπο για να θεσπίσει νόμους είναι παράμετροι που αγγίζουν το χώρο της φιλοσοφίας και διαφέρουν στην κάθε έννομη τάξη. Εξαρτώνται δε από το πολιτικό σύστημα της κάθε περιοχής, τις συνήθειες των διάφορων λαών και τους κοινωνικοπολιτικούς μετασχηματισμούς και ζυμώσεις που δέχεται κάθε κοινωνία.

ii) Η διάκριση των νόμων

1) Ουσιαστικός και τυπικός νόμος²

Ουσιαστικός νόμος είναι κάθε κανόνας δικαίου που θεσπίζει η πολιτεία, ανεξάρτητα από το όργανο που προβαίνει στη θέσπιση αυτή και τη διαδικασία που ακολούθησε.

¹ Βλ. Παύλος Κ. Σούρλας, Φιλοσοφία του δικαίου, 2000, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.13-39.

² Για τις ιστορικές ρίζες της διάκρισης αυτής βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος α', 1994, Αθήνα, σελ. 381-382.

Τυπικός νόμος είναι, αντιθέτως, κάθε πράξη της πολιτείας που θεσπίζεται από τα νομοθετικά της όργανα και σύμφωνα με την διαδικασία που προβλέπεται στο Σύνταγμα, άσχετα από το εάν περιέχει κανόνες δικαίου ή όχι. Με άλλα λόγια, τυπικός νόμος είναι κάθε πράξη που ψηφίζει η Βουλή και εκδίδει και δημοσιεύει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

2)Εκτελεστικοί, ατομικοί και οργανωτικοί νόμοι

Εκτελεστικοί νόμοι είναι αυτοί που συντελούν στην υλοποίηση και εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων, των οποίων την έκδοση προβλέπει το Σύνταγμα.

Οι ατομικοί νόμοι ρυθμίζουν μια συγκεκριμένη περίπτωση, αποκλειστικά και α priori. Απαγορεύονται όταν αφορούν την άσκηση ή περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Οργανωτικοί νόμοι είναι αυτοί που ρυθμίζουν την οργάνωση και τη λειτουργία των οργάνων και των θεσμών του Συντάγματος.

B)Η συνταγματικότητα των νόμων

Έννοια-Διακρίσεις

Μιλώντας για συνταγματικότητα των νόμων εννοούμε τη συμφωνία τους με το Σύνταγμα, τόσο ως προς το περιεχόμενό τους, όσο και ως προς τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για την παραγωγή τους. Αντίστοιχα, αντισυνταγματικότητα είναι η ασυμφωνία των νόμων με διατάξεις του Συντάγματος.

Συνεπώς, η συνταγματικότητα(και η αντισυνταγματικότητα) μπορεί να είναι, είτε τυπική, όταν αφορά τη διαδικασία, είτε ουσιαστική, όταν αφορά την ουσία, το περιεχόμενο.

Η παραπάνω διάκριση είναι άμεσα συνυφασμένη με τη διάκριση του δικαίου σε ιδιωτικό και δημόσιο. Κατά τη δυαδιστική αντίληψη³, τα συνταγματικά δικαιώματα δεν εφαρμόζονται στο ιδιωτικό δίκαιο. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στο ιδιωτικό δίκαιο η ουσιαστική συνταγματικότητα σημαίνει μη εφαρμογή του ρυθμιστικού περιεχομένου των διατάξεων του Συντάγματος. Αντίθετα, η τυπική συνταγματικότητα έχει την ίδια έννοια και στους δυο κλάδους του δικαίου. Με την ενοποίηση, αργότερα της έννομης τάξης έχουμε επέκταση των υπέρτερων κανόνων του Συντάγματος και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών⁴.

³ Για τη μονιστική και δυαδιστική αντίληψη βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, 2005, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 23

⁴ Το ελληνικό Σύνταγμα ορίζει ρητά, στο άρθρο 25 § 1,εδ. γ', τα σχετικά με την διαπροσωπική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων: «τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ

Γ) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων

α) Ιστορικά

ι) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων σε διάφορες χώρες

1) Γερμανία

Σύμφωνα με το γερμανικό νομικό σύστημα όλοι οι δικαστές έχουν υποχρέωση να ελέγχουν τη συνταγματικότητα των κανόνων δικαίου. Σε περίπτωση αντισυνταγματικότητας, έχουμε αναστολή της διαδικασίας και παραπομπή στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο. Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα άμεσης προσφυγής στο ΓΟΣΔ σε περίπτωση παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων.

2) Γαλλία

Στη Γαλλία ισχύει το συγκεντρωτικό σύστημα και ο έλεγχος είναι αφηρημένος, δεδομένου ότι διεξάγεται *in abstracto*. Πριν από την έκδοση και δημοσίευση ενός νόμου μπορεί να τεθεί ερώτηση στο Συνταγματικό Συμβούλιο, σχετική με τη συνταγματικότητα. Η απόφαση αυτή του Συμβουλίου είναι δεσμευτική για τον νομοθέτη και η αντισυνταγματική διάταξη δεν εφαρμόζεται.

3) Η. Π. Α

Στις Η. Π. Α εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το σύστημα του διάχυτου και παρεμπίπτοντος ελέγχου⁵ της συνταγματικότητας των νόμων. Πολιτειακά δικαστήρια διακήρυξαν ήδη από το 1787 την ανώτερη τυπική ισχύ του Συντάγματος έναντι των κοινών νόμων. Η συνταγματικότητα ενός νόμου μπορεί να ελεγχθεί μόνο στα πλαίσια συγκεκριμένης διαφοράς.

Θεωρώ σκόπιμο να αφιερώσουμε λίγες γραμμές αυτής της ενότητας στον λεγόμενο «δικαστικό αυτοπεριορισμό». Η θεωρία του «δικαστικού αυτοπεριορισμού» (judicial self-restraint)⁶ αναπτύχθηκε για πρώτη φορά από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ και σχετίζεται με την οριοθέτηση

ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν». Για την τριτενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, *Συνταγματικά Δικαιώματα*, Γενικό Μέρος, 2005, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 85-100.

⁵ Για τον διάχυτο και παρεμπίπτοντα έλεγχο βλ. σελ. 10 της παρούσης εργασίας.

⁶ Παρεμφερής είναι η θεωρία ή δόγμα του πολιτικού ζητήματος (political question doctrine), κατά την οποία ο δικαστής κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων αναγνωρίζει στον νομοθέτη ένα περιθώριο ευχέρειας πολιτικών επιλογών. Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 498.

της δικαστικής έναντι της νομοθετικής εξουσίας. Υιοθετήθηκε μάλιστα και από το γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο⁷. Με τη θεωρία αυτή ο δικαστής οριοθετεί την εξουσία του βάσει της νομικής ή πραγματικής προτεραιότητας του νομοθέτη κατά την εξειδίκευση και την εφαρμογή του Συντάγματος⁸. Καταλήγει έτσι στη διατύπωση ερμηνευτικών κριτηρίων και τεχνικών⁹, στο πλαίσιο των οποίων σημαντικό ρόλο παίζει η αρχή της σύμφωνης ερμηνείας του Συντάγματος¹⁰.

β) Η δικαιολογητική βάση του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων

Ο συνταγματικός χάρτης έχει ανώτερη¹¹, τυπική ισχύ στο νομικό οικοδόμημα μιας έννομης τάξης. Δεν είναι τυχαίο, μάλιστα ότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων συναντάται συνήθως σε έννομες τάξεις των οποίων τα συντάγματα μπορούν να χαρακτηρισθούν αυστηρά¹². Αυτή ακριβώς η υπεροχή του Συντάγματος δημιουργεί στον νομοθέτη την υποχρέωση να θεσπίζει νόμους που δε θα αντίκεινται σε αυτό. Μπορούμε να πούμε, λοιπόν, ότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων συνιστά κατά κάποιο τρόπο εγγύηση για την υπεροχή του Συντάγματος ως θεμελιώδους νόμου του κράτους.

γ) Το «τεκμήριο» της συνταγματικότητας των νόμων

Κάθε νόμος θεωρείται μετά το πέρας της διαδικασίας παραγωγής του συνταγματικός, τόσο ως προς την ουσία του όσο και ως προς την διαδικασία παραγωγής του (τύπος). Αυτό είναι το «τεκμήριο» συνταγματικότητας των νόμων, δεδομένου ότι έχει προηγηθεί προληπτικός έλεγχος. Με άλλα λόγια το «τεκμήριο της συνταγματικότητας των νόμων» μπορεί να εκφραστεί ως εξής: Κάθε νόμος που ψηφίζεται από τη Βουλή και εκδίδεται και δημοσιεύεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, συνιστά πλέον νόμο του κράτους και

⁷ Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 496-497.

⁸ Βλ. Σκουρής Βασ., Ευ. Β. Βενιζέλος, «Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων», 1985, σελ. 103 και 91 επ.

⁹ Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 498.

¹⁰ Η αρχή της σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας των νόμων: μεταξύ περισσότερων ερμηνευτικών λύσεων, ο δικαστής υποχρεούται να επιλέξει εκείνη που είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα.

¹¹ Για την ιεραρχία των κανόνων δικαίου βλ. Κώστας Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 263-273.

¹² Αυστηρό είναι το τυπικό Σύνταγμα, δηλαδή το γραπτό Σύνταγμα του οποίου οι κανόνες αναθεωρούνται (τροποποιούνται ή καταργούνται) με συγκεκριμένη διαδικασία, η οποία είναι δυσχερέστερη από την αντίστοιχη που ισχύει για τους κοινούς νόμους. Αντίθετα, ήπιο Σύνταγμα είναι εκείνο που οι κανόνες του έχουν την ίδια ακριβώς ισχύ με τους λοιπούς νόμους και τίθενται, τροποποιούνται ή καταργούνται με την ίδια διαδικασία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήπιου Συντάγματος είναι το βρετανικό, όπου ισχύει η αρχή της υπεροχής του Κοινοβουλίου.

δεσμεύει όλα τα όργανά του.¹³ Έχει, δηλαδή εξοπλιστεί με μια θετική κρίση συνταγματικότητας. Μάλιστα, σε περίπτωση που ένας νόμος κριθεί αντισυνταγματικός, δεν εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση, ενώ κατά λοιπά, εξακολουθεί να ισχύει και να εφαρμόζεται σε όλες τις άλλες περιπτώσεις.

Το τεκμήριο αυτό είναι μαχητό, ανατρέπεται, δηλαδή, σε περίπτωση που αποδειχθεί το αντίθετο. Σε περίπτωση, πάντως, αμφιβολίας για το αν μια διάταξη νόμου είναι ή όχι συνταγματική, υπερισχύει-βάσει του τεκμηρίου αυτού-ότι είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα¹⁴.

δ) Τα είδη του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων

Με κριτήριο την χρονική άσκηση του ελέγχου, αυτός διακρίνεται σε **προληπτικό** και **κατασταλτικό**. Ο πρώτος ασκείται πριν τη δημοσίευση του νόμου, ενώ ο δεύτερος μετά και είναι κυρίως ο δικαστικός.

Με βάση το εκάστοτε όργανο που αναλαμβάνει να διενεργήσει τον έλεγχο, προκύπτει η διάκριση σε **πολιτικό**, όταν πρόκειται για πολιτικό όργανο, και σε **δικαστικό**, στην περίπτωση που ο έλεγχος ανατίθεται στα δικαστήρια.

Ανάλογα, τώρα με το εάν ο έλεγχος ασκείται από όλα τα δικαστήρια στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης δίκης ή προβλέπεται για ένα μόνο ή μερικά από αυτά, μιλάμε, στην μεν πρώτη περίπτωση, για **αποκεντρωτικό (διάχυτο ή παρεμπίπτων)** έλεγχο, στην δε δεύτερη περίπτωση για **συγκεντρωτικό**.

Μια άλλη διάκριση στην οποία μπορούμε να προβούμε χρησιμοποιώντας ως κριτήριο τη δύναμη της απόφασης του δικαστηρίου είναι σε **σχετικό** και **απόλυτο** έλεγχο. Στην περίπτωση του σχετικού ελέγχου η απόφαση οδηγεί σε μη εφαρμογή του αντισυνταγματικού νόμου στη συγκεκριμένη περίπτωση, χωρίς να τον ακυρώνει, ενώ στην περίπτωση του απόλυτου ελέγχου επέρχεται ακύρωση της αντισυνταγματικής διάταξης και μάλιστα *erga omnes*.

Τέλος, βάσει των μέσων άσκησης του ελέγχου έχουμε τη διάκρισή του σε **κατ' αίτηση** έλεγχο, όταν προβλέπεται αυτοτελές ένδικο μέσο για την προσβολή διάταξης νόμου ως αντισυνταγματικής και σε **κατ' ένσταση** έλεγχο, όταν ασκείται στο πλαίσιο ορισμένης δίκης¹⁵.

¹³ Σκουρής Βασ., Ευ. Β. Βενιζέλος, «Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων», 1985, σελ. 96-97.

¹⁴ Ράικος Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 168.

¹⁵ Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτοτελές ένδικο μέσο προβλέπεται στο συγκεντρωτικό σύστημα ελέγχου, όπου ο έλεγχος ανατίθεται σε ένα Συνταγματικό Δικαστήριο. Αντίστοιχα, κατ' ένσταση ασκείται στο αποκεντρωτικό σύστημα.

ΙΙ)ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

α)Ιστορικά

Το Σύνταγμα του 1927 για πρώτη φορά όρισε με ρητή διάταξη τον **δικαστικό** και **παρεμπίπτοντα** έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων¹⁶. Ωστόσο, ήταν πάντα αυτονόητη η υποχρέωση των δικαστών να εξετάζουν τη συνταγματικότητα των νόμων, δεδομένου ότι το ελληνικό Σύνταγμα έχει αυστηρό χαρακτήρα¹⁷. Αργότερα, επαναλήφθηκε η διάταξη αυτή στο Σύνταγμα του 1975 στο άρθρο 93§ 4: «Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα». Επιπροσθέτως, η υποχρέωση αυτή των δικαστών προβλέπεται και στο άρθρο 87 §2 του ισχύοντος Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία «Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος».

Αξίζει, πιστεύω, να μνημονεύσουμε την ιστορική απόφαση 23/1897 ΑΠ, με την οποία το δικαστήριο διατύπωσε την εξής αρχή: «Όταν δε διάταξις νόμου αντίκειται στο Σύνταγμα, ως μεταβάλλουσα δι' απλού νομοθετήματος, θεμελιώδη διάταξιν αυτού, ... δικαιούται το δικαστήριο να μην εφαρμόζει αυτήν εν τω θέματι περί ου δικάζει...»¹⁸.

β)Το ισχύον σύστημα

ι)Η αρχή της υπεροχής των διατάξεων του Συντάγματος

Το ελληνικό Σύνταγμα είναι τυπικό και αυστηρό. Αυτό σημαίνει, όπως προαναφέρθηκε, ότι οι διατάξεις που περιλαμβάνει αναθεωρούνται(τροποποιούνται, αντικαθίστανται ή καταργούνται) πολύ δύσκολα και σύμφωνα με συγκεκριμένη διαδικασία αναθεώρησης, η οποία προβλέπεται από το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 110¹⁹. Η υπεροχή

¹⁶ Α. 5 Σ 1927, ερμηνευτική δήλωση: «η αληθής έννοια της διατάξεως είναι ότι τα δικαστήρια υποχρεούνται να μη εφαρμόζουν νόμον, ούτινος το περιεχόμενον αντίκειται προς το Σύνταγμα.» Για λεπτομέρειες βλ. Ράικος Γ. Αθανάσιος, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος α', 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.153.

¹⁷ Βλ. σελ 9, υποσημείωση 12.

¹⁸ Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.492 και αναλυτικότερα Σκουρής Βασ ., Ευ. Β. Βενιζέλος, «Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων», 1985, σελ. 25 υποσ. 32.

¹⁹ Άρθρο 110Σ: «

του Συντάγματος θεμελιώνεται σε πολλές διατάξεις του, όπως για παράδειγμα στο ά. 1§ 3²⁰, 111§1²¹ και στη μεταβατική διάταξη 116²² Σ.

---

1. Οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, καθώς και από τις διατάξεις των άρθρων 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 και 7, 5 παράγραφοι 1 και 3, 13 παράγραφος 1 και 26.
2. Η ανάγκη της αναθεώρησης του Συντάγματος διαπιστώνεται με απόφαση της Βουλής που λαμβάνεται, ύστερα από πρόταση πενήντα τουλάχιστον βουλευτών, με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της σε δύο ψηφοφορίες που απέχουν μεταξύ τους έναν τουλάχιστον μήνα. Με την απόφαση αυτή καθορίζονται ειδικά οι διατάξεις που πρέπει να αναθεωρηθούν.
3. Αφού η αναθεώρηση αποφασιστεί από τη Βουλή, η επόμενη Βουλή, κατά την πρώτη σύνοδό της, αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των μελών της σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις.
4. Αν η πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος έλαβε την πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, όχι όμως και την πλειοψηφία των τριών πέμπτων, σύμφωνα με την παράγραφο 2, η επόμενη Βουλή κατά την πρώτη σύνοδό της μπορεί να αποφασίσει σχετικά με τις αναθεωρητέες διατάξεις με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των μελών της.
5. Κάθε ψηφιζόμενη αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως μέσα σε δέκα ημέρες αφότου επιψηφιστεί από τη Βουλή και τίθεται σε ισχύ με ειδικό ψήφισμά της.
6. Δεν επιτρέπεται αναθεώρηση του Συντάγματος πριν περάσει πενταετία από την περάτωση της προηγούμενης.»

²⁰ «Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.»

²¹ «Κάθε διάταξη νόμου ή διοικητικής πράξης με κανονιστικό χαρακτήρα, που είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα, καταργείται από την έναρξη της ισχύος του.»

²² «1. Διατάξεις υφιστάμενες που είναι αντίθετες προς το άρθρο 4 παράγραφος 2 εξακολουθούν να ισχύουν ώσπου να καταργηθούν με νόμο, το αργότερο έως την 31 Δεκεμβρίου 1982.

2. Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.

3. Κανονιστικές υπουργικές αποφάσεις, καθώς και διατάξεις συλλογικών συμβάσεων ή διαιτητικών αποφάσεων για τη ρύθμιση αμοιβής της εργασίας που είναι αντίθετες προς τις διατάξεις του άρθρου 22 παράγραφος 1 εξακολουθούν να ισχύουν έως την αντικατάστασή τους, που συντελείται το αργότερο μέσα σε τρία έτη από την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος.»

ii) Πως θεμελιώνεται ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στο Σ του 1975

Δύο είναι οι κυριότερες διατάξεις, στις οποίες θεμελιώνεται ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Αφενός, το άρθρο 93 παρ. 4 και αφετέρου, το ά. 87 παρ.2. Στις διατάξεις αυτές, καθιερώνεται ο διάχυτος και παρεμπίπτων έλεγχος. Αντίστοιχα, στο ά. 100 παρ.1, στοιχ. ε', καθιερώνεται-εξαιρετικά-ο συγκεντρωτικός έλεγχος.

iii) Το είδος του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων γενικά

A)1) Εισαγωγικά

Η αρχή της υπεροχής του Συντάγματος έναντι των κοινών νόμων- με την οποία ασχοληθήκαμε παραπάνω- εξασφαλίζεται ακριβώς με τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Με άλλα λόγια, ο έλεγχος αποτελεί την ασφαλιστική δικλείδα της υπεροχής του Συντάγματος.

Στο ελληνικό δίκαιο, ο έλεγχος είναι προληπτικός, αλλά μπορεί να είναι και κατασταλτικός²³. Ο πρώτος ασκείται κατά την ψήφιση και την έκδοση των νόμων²⁴, ενώ ο δεύτερος μετά την ψήφιση και την έκδοση, δηλαδή, κατά την εφαρμογή τους.

2) Προληπτικός έλεγχος

Ο προληπτικός έλεγχος ανατίθεται σε δυο νομοθετικά όργανα, τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας²⁵ (ά. 26 §1)²⁶, και αποδίδεται συχνά με τον όρο «πολιτικός έλεγχος»²⁷.

Η Βουλή έχει την υποχρέωση να μην ψηφίζει νόμους οι οποίοι είναι αντίθετοι με το Σύνταγμα. Στο ά. 100 παρ 1 του Κανονισμού της Βουλής ορίζεται ότι «Ο Πρόεδρος της Βουλής και κάθε βουλευτής ή μέλος της κυβέρνησης μπορεί να ζητήσει, στο στάδιο της καταρχήν συζήτησης, να αποφανθεί η Βουλή αναφορικά με συγκεκριμένες αντιρρήσεις που προβάλλει για τη συνταγματικότητα νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου.». Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου, όπου περιγράφεται η διαδικασία, ορίζεται ότι «Στη συζήτηση της πρότασης της προηγούμενης παραγράφου μετέχουν ένας από αυτούς που τη διατύπωσαν, ένας από τους

²³ Βλ. σελ 10 της παρούσης εργασίας.

²⁴ Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.490-491.

²⁵ Για λεπτομέρειες βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Οργάνωση και Λειτουργία του κράτους, 2004, Αθήνα, σελ 184-214 και σελ. 260-273.

²⁶ Α.26 §1: «Η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας».

²⁷ Ο όρος αυτός, που προτάθηκε από την Ν. Αθ. Κανελλοπούλου, χρησιμοποιείται για να εκφράσει τον έλεγχο που ασκείται στο πλαίσιο της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας, και θεωρείται ευστοχότατος. βλ. και Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.491.

αντιλέγοντες, οι Πρόεδροι των Κοινοβουλευτικών Ομάδων και οι αρμόδιοι Υπουργοί, καθένας για πέντε(5) λεπτά της ώρας. Η σχετική απόφαση λαμβάνεται αποκλειστικά με ανάταση ή έγερση.». Πρακτικά, ωστόσο, αυτή η μορφή (αυτο)ελέγχου δεν αποδίδει καρπούς, αφού οι εν λόγω αντιρρήσεις αντισυνταγματικότητας απορρίπτονται από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, ώστε να μην εκτίθεται ο Υπουργός που εισηγήθηκε το επίμαχο νομοσχέδιο.

Στο άρθρο 42 §1Σ ορίζεται ότι «**Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας** εκδίδει και δημοσιεύει τους νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή μέσα σε ένα μήνα από την ψήφισή τους. Μέσα στην προθεσμία που προβλέπεται στο προηγούμενο εδάφιο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να **αναπέμψει** στη Βουλή νομοσχέδιο που έχει ψηφιστεί από αυτή, εκθέτοντας και τους λόγους της αναπομπής.». Η διαδικασία που ακολουθείται είναι αυτή που ορίζεται στο άρθρο 76 §2Σ²⁸. Ωστόσο, η αρμοδιότητα της αναπομπής δεν έχει ασκηθεί, προφανώς διότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν επιθυμεί να αντιπαρατεθεί με την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Σήμερα, η συμμετοχή του Προέδρου εξαντλείται στην άρνηση έκδοσης κανονιστικών διαταγμάτων όταν ο αρμόδιος υπουργός δεν συμμορφώνεται με τις παρατηρήσεις που έγιναν για το σχέδιο διατάγματος από το ΣτΕ²⁹.

3)Κατασταλτικός έλεγχος

Τον κατασταλτικό έλεγχο έχουν αναλάβει τα δικαστήρια, σύμφωνα με τα άρθρα 93§4 και 87§2 Σ. Πρόκειται, με άλλα λόγια για δικαστικό έλεγχο. Εδώ, υπάρχει ένα ζήτημα σχετικά με το εάν τα όργανα της διοίκησης είναι αρμόδια για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1,εδ. β', «Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους»(των ανθρωπίνων δικαιωμάτων). Το ά. 1 παρ.3 ορίζει ότι «Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα». Επομένως και η εκτελεστική εξουσία. Ωστόσο, θα πρέπει να σκεφτούμε ότι, ενώ στο ά.87 παρ.2 κατοχυρώνεται η λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστών, δεν προβλέπεται κάτι ανάλογο και για τα όργανα της διοίκησης, δεδομένου ότι αυτά συνιστούν απλούς εκτελεστές της βούλησης των κρατικών

²⁸ Α. 76 §2Σ : « Ψηφισμένο νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που αναπέμπεται κατά το άρθρο 42 συζητείται και ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής δύο φορές και σε δύο διαφορετικές συνεδριάσεις που απέχουν μεταξύ τους δύο τουλάχιστον ημέρες, στην πρώτη συζήτηση καταρχήν και κατ' άρθρο και στη δεύτερη κατ' άρθρο και στο σύνολο.»

²⁹ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ.164-165.

οργάνων(ά. 103 παρ 1 Σ «Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους και υπηρετούν το Λαό· οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην Πατρίδα»)³⁰. Εξάλλου, οι δημόσιοι υπάλληλοι, τουλάχιστον στην πλειονότητα τους, στερούνται νομικών γνώσεων και η όποια κρίση τους δεν έχει τα ίδια νομικά εχέγγυα με την αντίστοιχη των δικαστών. Επομένως, οι κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, που είναι και ιεραρχικά εξαρτημένοι, δεν δικαιούνται να ελέγξουν τη συνταγματικότητα διάταξης νόμου. Οφείλουν, όμως, να μην εφαρμόσουν, ακόμα και αν διαταχθούν από τους ανωτέρους τους, διάταξη νόμου που έρχεται σε πασιδήλη αντίθεση με το Σύνταγμα. Από τα όργανα της διοικήσεως μπορούν να προβούν σε έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων μόνο αυτά που δεν υπόκεινται σε ιεραρχική εξάρτηση, όπως είναι π. χ οι υπουργοί, τα ανώτατα όργανα αυτοδιοικούμενων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και οι ανεξάρτητες αρχές³¹.

Ο έλεγχος από τα δικαστήρια είναι αφενός, **αποκεντρωτικός, σχετικός και κατ' ένσταση** και αφετέρου, σε ορισμένες περιπτώσεις **συγκεντρωτικός**. Ο αποκεντρωτικός έλεγχος ασκείται από όλα τα δικαστήρια (και **αυτεπαγγέλτως και κατ' ένσταση-ά. 87 παρ. 2 και ά. 93 παρ. 4 Σ**) και μάλιστα **παρεμπιπτόντως**, δηλαδή στα πλαίσια συγκεκριμένης διαφοράς, συγκεκριμένης δίκης και μάλιστα **ανεξάρτητα από τους ισχυρισμούς και τα αιτήματα των διαδίκων**. Ο παρεμπιπτόντων έλεγχος έχει, εξάλλου, σχέση και με το γεγονός ότι στην Ελλάδα δεν ισχύει το νομολογιακό προηγούμενο, δεν αναγνωρίζεται, δηλαδή η νομολογία ως πηγή του δικαίου³². Στην περίπτωση του ά. 100 παρ. 1,εδ. ε' Σ, όμως, όπου ο νομοθέτης επιλέγει ορισμένες μόνο συνταγματικές αμφισβητήσεις, προβλέπεται συγκεντρωτικός έλεγχος και αρμόδιο δικαστήριο εδώ είναι το ΑΕΔ³³. Ο νόμος 345/1976 ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία του ΑΕΔ. Στην Ελλάδα δεν έχει ιδρυθεί Συνταγματικό Δικαστήριο, όπως π. χ στη Γερμανία (ΓΟΣΔ), όπου να επιτρέπεται ευθεία προσβολή ενός νόμου με τον ισχυρισμό ότι είναι αντισυνταγματικός³⁴, και το εν λόγω θέμα έχει απασχολήσει αρκετά τη θεωρία, βρίσκοντας υποστηρικτές και στα δυο στρατόπεδα³⁵.

Μόνο για τα στρατιωτικά δικαστήρια(στρατοδικεία, ναυτοδικεία, αεροδικεία)³⁶ έχει καθιερωθεί μια εξαίρεση στο ά. 96 παρ. 5 Σ, το οποίο ορίζει ότι «Τα σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων της παραγράφου

³⁰ Σκουρής Βασ., Ευ. Β. Βενιζέλος, «Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων», 1985, σελ. 15-16.

³¹ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 165-166

³² Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 136

³³ Βλ. σελ. 22 επ. της παρούσης εργασίας.

³⁴ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη σελ. 135.

³⁵ Βλ. σελ. 24 επ. της παρούσης εργασίας

³⁶ Ράικος Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 155.

αυτής, καθώς και ο χρόνος που θα αρχίσει η ισχύς τους, ορίζονται με νόμο.».

Τέλος, θα σταθούμε σε κάποιες διαφορές σχετικά με τις **συνέπειες** των αποφάσεων των δικαστηρίων που αποφαίνονται για τη συνταγματικότητα, ανάλογα με το εάν αρμόδιο είναι το ΑΕΔ ή τα λοιπά δικαστήρια. Η διαφορά έγκειται στο ότι η απόφαση του ΑΕΔ για την αντισυνταγματικότητα διάταξης νόμου, θα έχει ως συνέπεια η διάταξη αυτή να είναι **ανίσχυρη**, ενώ η απόφαση των λοιπών δικαστηρίων θα έχει ως αποτέλεσμα τη **μη εφαρμογή** της αντισυνταγματικής διάταξης στην εξεταζόμενη υπόθεση, και σε καμία περίπτωση την ακύρωσή της.

iv) Η έκταση του δικαστικού ελέγχου

1) Η τυπική συνταγματικότητα

Μιλώντας για τυπική συνταγματικότητα, εννοούμε τη συμφωνία της διαδικασίας παραγωγής των κοινών κανόνων δικαίου με τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα, δηλαδή, τη σχετική με την έκδοση και δημοσίευση του νόμου και την συζήτηση και ψήφισή του στη Βουλή. Όταν ο έλεγχος αφορά την έκδοση και δημοσίευση του νόμου, τότε κάνουμε λόγο για **εξωτερική** τυπική συνταγματικότητα³⁷, ενώ όταν αφορά τη συζήτηση και ψήφισή του στη Βουλή, μιλάμε για **εσωτερική** τυπική συνταγματικότητα. Από τα δικαστήρια ελέγχεται μόνο η πρώτη(εξωτερική τυπική συνταγματικότητα), καθώς μόνο τότε δεν θεωρείται ως επέμβαση στα **interna corporis**³⁸ της **Βουλής**³⁹, εξασφαλίζοντας, κατ'αυτό τον τρόπο, μια ισορροπία στις σχέσεις νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας⁴⁰.

Στα *interna corporis* της Βουλής μπορούμε να εντάξουμε τα ζητήματα που εξετάζονται κατά προτεραιότητα και αποκλειστικότητα, όπως για παράδειγμα τα σχετικά με την κατάθεση τροπολογιών ή την τροποποίηση κειμένων νόμων(ά. 74Σ). Δεν εντάσσονται στα *interna corporis* της Βουλής τα άρθρα του Συντάγματος που προβλέπουν τη συμμετοχή και άλλων οργάνων κατά την παραγωγή των νόμων ή ρυθμίζουν τη λήψη έκτακτων νομοθετικών μέτρων από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας(π. χ στα ά. 75 και 44Σ). Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, έχει δημιουργηθεί συνταγματικό

³⁷ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος α', 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 407-408.

³⁸ Τα εσωτερικά θέματα της Βουλής. Βλ. Βασ . Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 88-90. Επίσης, βλ. Ολ. ΣτΕ 902/1981 και ΣτΕ 903/1981.

³⁹ Βλ. ανάλυση του θέματος από Β. Παπαγρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη, τεύχος α', 1983, σελ. 23 επ.

⁴⁰ Βασ . Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 134.

έθιμο, που αποκλείει τον έλεγχο της εσωτερικής τυπικής συνταγματικότητας⁴¹. Αυτό είναι λογικό, δεδομένου ότι η διαδικασία που ακολουθείται από τη Βουλή για την ψήφιση των νόμων είναι καθαρά υπόθεση του νομοθετικού σώματος και οι δικαστική εξουσία αρνείται να επέμβει(αρχή διάκρισης των εξουσιών). Ωστόσο, στη Νομολογία συναντούμε και υποστηρικτές-που ανήκουν, βέβαια, στη μειοψηφία-της επέκτασης του ελέγχου της συνταγματικότητας και στα εσωτερικά τυπικά στοιχεία των νόμων.⁴²

Αντίθετα, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, είναι επιτρεπτός ο έλεγχος της εξωτερικής τυπικής συνταγματικότητας, όταν δηλαδή το κείμενο του νόμου δεν έχει όλα τα αναγκαία εξωτερικά γνωρίσματα(π.χ όταν λείπει η υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας).⁴³

2) Η ουσιαστική συνταγματικότητα

Ουσιαστική συνταγματικότητα είναι η συμφωνία του περιεχομένου του κοινού δικαίου με το **περιεχόμενο** των συνταγματικών διατάξεων(ουσιαστικές συνταγματικές διατάξεις⁴⁴). Τα δικαστήρια έχουν υποχρέωση να εξετάζουν μόνο την ουσιαστική συνταγματικότητα, κάτι που ορίζεται ρητώς στο άρθρο 93 παρ.4 («να μην εφαρμόζουν νόμο που το **περιεχόμενό** του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.»). Επίσης, και το άρθρο 100 παρ. 1 στοιχείο ε΄, κάνει λόγο για «**ουσιαστική** αντισυνταγματικότητα». Η απαγόρευση αυτή βέβαια αφορά μόνο τους τυπικούς νόμους και όχι άλλες πράξεις, όπως π. χ τις κανονιστικές πράξεις της διοίκησης⁴⁵. Επομένως, τα δικαστήρια δεν δικαιούνται να εξετάζουν την τυπική συνταγματικότητα, αλλά μόνο **την ύπαρξη των όρων του υποστατού του νόμου**, αποκλείοντας έτσι, τον έλεγχο της νομοπαραγωγικής διαδικασίας⁴⁶.

ν) Το αντικείμενο του δικαστικού ελέγχου

1) Η έννοια του νόμου

Όπως ορίζει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 93 παρ.4, αντικείμενο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων είναι ο κανόνας δικαίου(δηλαδή ο νόμος). Είναι λογικό ο νόμος να αντιμετωπίζεται με

⁴¹ Ράικος Αθ. , Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.168.

⁴² Βλ. Ολ. ΣτΕ 902/1981 και ΣτΕ 903/1981.

⁴³ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 294-295.

⁴⁴ Ουσιαστικές είναι λ. χ οι διατάξεις για το πολίτευμα(ά. 1Σ) ή την ανθρώπινη αξιοπρέπεια(ά. 2 παρ. 1) κτλ.

⁴⁵ Ράικος Γ. Αθ. , Συνταγματικό Δίκαιο, 1991 ,Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 162

⁴⁶ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο,2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 148.

κάποια καχυποψία, καθώς εκφράζει τη βούληση της εκάστοτε κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, εμπριέχοντας έτσι τον κίνδυνο πιθανής αυθαιρεσίας της εξουσίας. Στο παρόν κεφάλαιο, θα προσπαθήσω με συντομία να καταστήσω σαφές τι εννοεί ο συντακτικός νομοθέτης χρησιμοποιώντας την έννοια *νόμος*.

Ο όρος αυτός περιλαμβάνει, καταρχάς, κάθε γραπτό κανόνα (τυπικό νόμο, κανονιστική πράξη της Διοίκησης και πράξη νομοθετικού περιεχομένου). Κάτι τέτοιο προκύπτει *a contrario* από το ά. 100 παρ. 1 ,στοιχ. ε', σύμφωνα με το οποίο το ΑΕΔ είναι αρμόδιο για τον έλεγχο της συνταγματικότητας «*τυπικού νόμου*». Επίσης, περιλαμβάνει: τους εθιμικούς κανόνες δικαίου(όχι, όμως το συνταγματικό έθιμο⁴⁷), τους αλλοδαπούς κανόνες δικαίου που πρόκειται να εφαρμοσθούν στην ελληνική έννομη τάξη -οι οποίοι για να εφαρμοσθούν θα πρέπει να είναι σύμφωνοι με το Σύνταγμα και την ελληνική δημόσια τάξη(ά.33 ΑΚ)⁴⁸, αλλά και με το Σύνταγμα του αλλοδαπού κράτους⁴⁹ -βάσει του ελληνικού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου⁵⁰ και οι κανόνες του διεθνούς δικαίου που κυρώνονται με νόμο, κατά τη μεταφορά τους στην ελληνική έννομη τάξη⁵¹, εκτός εάν αποτελούν παραδεγεμένους κανόνες διεθνούς δικαίου ή περιέχονται σε κείμενα διεθνών συνθηκών, οι οποίες έχουν επικυρωθεί με νόμο(ά. 28 παρ. 1Σ)⁵². Δεν ελέγχονται οι λεγόμενες *κυβερνητικές πράξεις*⁵³. Τέλος, το κοινοτικό δίκαιο δεν υπόκειται σε έλεγχο συνταγματικότητας, καθώς αρμόδια είναι τα δικαστήρια της κοινοτικής έννομης τάξης⁵⁴.

Απαραίτητη και αυτονόητη προϋπόθεση είναι οι νόμοι αυτοί να έχουν θεσπισθεί από τα όργανα που προβλέπει το Σύνταγμα, και όχι «*κατά κατάλυση αυτού*»(ά. 87 παρ.2).

Ένα εύλογο ερώτημα που θα μπορούσε εν προκειμένω να τεθεί, αφορά το εάν ο έλεγχος της συνταγματικότητας δύναται να αγγίξει την περιοχή αναθεωρημένων διατάξεων του Συντάγματος, ώστε να διαπιστωθεί εάν αυτές είναι σύμφωνες με το Σύνταγμα. Η απάντηση είναι αρνητική. Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγξουν μόνο αν ακολουθήθηκε η διαδικασία που προβλέπεται στο ά. 110Σ, δεδομένου ότι εφαρμόζεται το ά. 87 παρ. 2Σ. Εάν διαπιστωθεί ότι η αναθεώρηση έγινε κατά παρέκκλιση αυτής της

⁴⁷ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2003, σελ. 147.

⁴⁸ «Διάταξη αλλοδαπού δικαίου δεν εφαρμόζεται, αν η εφαρμογή της προσκρούει στα χρηστά ήθη ή γενικά στη δημόσια τάξη».

⁴⁹ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 145-146.

⁵⁰ Άρθρα 4-33 ΑΚ.

⁵¹ Ράικος Γ. Αθ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 156-157.

⁵² «Οι γενικά παραδεγεμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους σε νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.»

⁵³ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 144.

⁵⁴ Μαυριάς Γ. Κώστας, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.293.

διαδικασίας, τα δικαστήρια έχουν τη νομική υποχρέωση να μην εφαρμόσουν τις αναθεωρημένες διατάξεις⁵⁵.

2) Έλεγχος της κρίσιμης διάταξης του νόμου

Σημαντικό είναι να έχουμε στο μυαλό μας ότι ο έλεγχος δεν είναι αφηρημένος, δεν αγκαλιάζει, δηλαδή, το σύνολο του εξεταζόμενου νόμου, αλλά είναι **συγκεκριμένος** και περιορίζεται στην κρίσιμη για τη συγκεκριμένη υπόθεση διάταξη. Μάλιστα, η κρίση για τη συνταγματικότητα ή μη μιας διάταξης νόμου αναφέρεται στο αιτιολογικό και όχι στο διατακτικό. Σε περίπτωση, επομένως, που κριθεί αντισυνταγματικότητα, οδηγούμαστε στον παραμερισμό της εν λόγω διάταξης και όχι ολόκληρου του νόμου⁵⁶.

Ο δικαστής προτού προβεί, επομένως, σε έλεγχο της συνταγματικότητας, θα πρέπει με σαφήνεια να προσδιορίσει την κρίσιμη διάταξη του νόμου, χωρίς να ενδιαφερθεί για το υπόλοιπο σώμα του που δεν αφορά τη συγκεκριμένη υπόθεση. Ο ακριβής αυτός προσδιορισμός είναι πολύ σημαντικός για την άσκηση του συγκεντρωτικού ελέγχου, γιατί τότε μπορεί να γίνει λόγος για έκδοση αντιφατικών αποφάσεων, όταν η αντίθεση εντοπίζεται στην ίδια διάταξη⁵⁷, οπότε και θεμελιώνεται αρμοδιότητα του ΑΕΔ⁵⁸. Για το παραδεκτό της παραπομπής στο ΑΕΔ, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ταυτότητα της κρίσιμης διάταξης⁵⁹.

vi) Ειδικότερα ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στα κοινά δικαστήρια

Στα κοινά δικαστήρια, ζήτημα ελέγχου αντισυνταγματικότητας τίθεται **παρεμπιπτόντως**, στα πλαίσια ορισμένης δίκης, είτε αυτεπαγγέλτως, είτε με πρωτοβουλία των διαδίκων, σε κάθε στάδιο και σε κάθε βαθμό⁶⁰.

Ο έλεγχος είναι έλεγχος συνταγματικότητας και όχι έλεγχος σκοπιμότητας. Οι δικαστές δεν καλούνται να αξιολογήσουν τις επιδιώξεις του νομοθέτη, ή αν αυτές είναι σύμφωνες με τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις⁶¹. Όταν, επομένως, ένας νόμος κριθεί από τους δικαστές αντισυνταγματικός, αυτό θα πρέπει να προκύπτει από το κείμενο του ίδιου του νόμου(ενίοτε λαμβάνονται υπόψη και οι

⁵⁵ Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 157-158.

⁵⁶ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 99-102.

⁵⁷ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 298-299.

⁵⁸ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 101.

⁵⁹ Βλ. σελ. 21 επ. της παρούσης εργασίας.

⁶⁰ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 53-54.

⁶¹ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 151.

προπαρασκευαστικές εργασίες). Αν, όμως, η αντισυνταγματικότητα δεν προκύπτει από το κείμενο του νόμου, τότε οι δικαστές δεν δικαιούνται να προβούν σε έλεγχο των κινήτρων του νομοθέτη, καθώς κάτι τέτοιο οδηγεί σε έλεγχο σκοπιμότητας βάσει πολιτικών εκτιμήσεων και εικασιών⁶².

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αναγνωριστική αγωγή με αυτοτελές αίτημα τη διάγνωση της αντισυνταγματικότητας διάταξης νόμου κρίνεται απαράδεκτη, αφού ανατρέπει τον παρεμπόδιοντα χαρακτήρα του ελέγχου(βλ. και ά. 70 ΚΠολΔ).

1) Πολιτικά δικαστήρια

Στα πολιτικά δικαστήρια, ο έλεγχος της συνταγματικότητας ενός νόμου έχει να κάνει με το νόμο βάσιμο του αιτήματος της αγωγής. Αφορά μάλιστα τη μείζονα πρόταση που το δικαστήριο καλείται να σχηματίσει⁶³,

2) Ποινικά δικαστήρια

Στα ποινικά δικαστήρια ο έλεγχος αναφέρεται στο κατά πόσο είναι νόμιμη μια κατηγορία ή είναι συνταγματική κάποια διάταξη του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις η απόφαση για μια διάταξη ως αντισυνταγματική οδηγεί σε αθώωση του κατηγορουμένου⁶⁴.

3) Διοικητικά δικαστήρια

Στα διοικητικά δικαστήρια, ο έλεγχος θα συνδέεται με το νόμο βάσιμο της αγωγής ή με κάποιον λόγο ακύρωσης της διοικητικής πράξης που προσβάλλεται.

4) Συνέπειες αντισυνταγματικότητας

Σύμφωνα με το «τεκμήριο της συνταγματικότητας των νόμων»⁶⁵, ο δικαστής πρέπει να διαπιστώσει την τυχόν ασυμφωνία και όχι τη συμφωνία του νόμου με το Σύνταγμα. Εφόσον, λοιπόν, ο νόμος τεκμαίρεται ως συνταγματικός, η δικαστική κρίση θα πρέπει να προσανατολίζεται σε μια «έρευνα αντισυνταγματικότητας».

Στην περίπτωση που κάποιο δικαστήριο αποφασίσει ότι διάταξη νόμου είναι αντίθετη στο Σύνταγμα, τότε αυτή η διάταξη **δεν εφαρμόζεται** στη συγκεκριμένη υπόθεση(δηλαδή δεν εφαρμόζεται μεταξύ των διαδίκων-inter partes). Η κρίση, δηλαδή, για την αντισυνταγματικότητα δεν ισχύει

⁶² Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 153.

⁶³ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 57-58.

⁶⁴ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 58-59.

⁶⁵ Βλ. σελ. 9 επ. της παρούσης εργασίας

erga omnes και η διάταξη παραμένει ισχυρή και δεν απαγορεύεται η εφαρμογή της από κάποιο άλλο δικαστήριο, στα πλαίσια μιας άλλης υπόθεσης. Ο αντισυνταγματικός νόμος μάλιστα θεωρείται ανίσχυρος ex tunc, δηλαδή αναδρομικά και όχι μόνο για το μέλλον. Έτσι κι αλλιώς, ο αντισυνταγματικός νόμος ποτέ δεν κατήργησε τον προγενέστερο νόμο, ο οποίος είναι ακόμα ισχυρός και θα εφαρμοσθεί εφόσον είναι σύμφωνος με το Σύνταγμα⁶⁶.

Δεδομένου, όμως, ότι πρέπει να αποφευχθεί περίπτωση αρνησιδικίας, τίθεται το ζήτημα ποια διάταξη νόμου θα εφαρμοσθεί⁶⁷. Προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, θα πρέπει να διακρίνουμε δυο περιπτώσεις. Στην πρώτη περίπτωση που η προγενέστερη διάταξη νόμου δεν έχει καταργηθεί ρητά, θα εφαρμοσθεί αυτή. Στη δεύτερη περίπτωση, που έχει καταργηθεί η προγενέστερη διάταξη, υπάρχει ο κίνδυνος παραβίασης της αρχής της διάκρισης των εξουσιών⁶⁸. Ο δικαστής, λοιπόν, εδώ, καλείται να βρει μια λύση, ώστε να μην υπάρξει άρνηση απονομής δικαιοσύνης. Θα εφαρμόσει έτσι, τυχόν υφιστάμενη γενική διάταξη και αν δεν υπάρχει τέτοια θα καταλήξει σε αναλογική εφαρμογή διάταξης που ρυθμίζει παρεμφερή θέματα, υπό την προϋπόθεση, βέβαια ότι αυτή είναι συνταγματική⁶⁹.

Σημειωτέον ότι δεν επέρχεται erga omnes αυτόματη ακύρωση των διοικητικών πράξεων που εκδόθηκαν μετά τη δημοσίευση του εξεταζόμενου νόμου και στηρίχθηκαν σε αντισυνταγματική διάταξη του⁷⁰.

vii) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από το ΑΕΔ

Το ΑΕΔ⁷¹ είναι ανώτερο από τα άλλα δικαστήρια και είναι ένα μόνιμο, ειδικό δικαστήριο. Δεν εντάσσεται σε κανέναν από τους τρεις κλάδους των δικαστηρίων⁷². Αυτό κυρίως, φαίνεται από το ότι καλείται να επιλύσει τις συγκρούσεις μεταξύ των ανωτάτων δικαστηρίων, καθώς και από το ότι οι αποφάσεις του είναι αμετάκλητες⁷³.

Αμέσως μόλις ένα από τα τρία ανώτατα δικαστήρια(Συμβουλίου της

⁶⁶ Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 173-174.

⁶⁷ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 295.

⁶⁸ Κατά τον Μαυριά Γ. Κώστα, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.295 «...θα οδηγήσει τον δικαστή σε ερμηνευτική κατασκευή η οποία διατρέχει τον κίνδυνο να θεωρηθεί ως ανεπίτρεπτη υποκατάσταση του νομοθέτη».

⁶⁹ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου,, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ.111 επ., 114 επ.

⁷⁰ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 161.

⁷¹ Για τη σύνθεση του ΑΕΔ βλ. Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 196-204.

⁷² Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 527.

⁷³ Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 194-195.

Επικρατείας, Αρείου Πάγου, Ελεγκτικού Συνεδρίου) αποφασίζει αντισυνταγματικότητα διάταξης τυπικού νόμου, κατά τρόπο διαφορετικό από αυτόν που έχει αποφασίσει κάποιο άλλο από αυτά(ά. 100 παρ 1 στοιχ. ε') ,υποχρεούται να παραπέμψει την υπόθεση στο ΑΕΔ και η υπόθεση στο αρχικό δικαστήριο που προκάλεσε την παραπομπή καθίσταται **εκκρεμής**. Επίσης, η υπόθεση καθίσταται εκκρεμής σε οποιοδήποτε δικαστήριο εκκρεμεί υπόθεση στην οποία τυγχάνουν εφαρμογής διατάξεις του κρινόμενου για αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου, εφόσον λάβει γνώση αυτού του γεγονότος, και μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης από το ΑΕΔ. Κατά το ά.100παρ.4 Σ «Διάταξη νόμου, που κηρύσσεται αντισυνταγματική, είναι ανίσχυρη από τη δημοσίευση της σχετικής απόφασης ή από το χρόνο που ορίζεται με την απόφαση.». Στην περίπτωση που η ίδια η απόφαση ορίσει διαφορετική ημερομηνία έναρξης της ισχύος της, θα πρέπει να το κάνει με **αιτιολογημένη σκέψη**⁷⁴.

Τα σχετικά με τη λειτουργία και την οργάνωση του ΑΕΔ ρυθμίζονται από τον νόμο 345/1976⁷⁵, «Περί κυρώσεως του Κώδικος περί του κατά το άρθρον 100 του Συντάγματος Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου». Ο νόμος αυτός ορίζει τον τρόπο που ασκείται ο συγκεντρωτικός αυτός έλεγχος , καθώς και τα πρόσωπα από τα οποία ασκείται. Αυτός ασκείται με αίτηση του Υπουργού Δικαιοσύνης, του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, του Γενικού Επιτρόπου της Διοικητικής Δικαιοσύνης, του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο, όπως και από όποιον έχει έννομο συμφέρον⁷⁶. Ο νόμος 346/1976 δεν διευκρινίζει τότε ένα νομικό ή φυσικό πρόσωπο έχει έννομο συμφέρον. Γίνεται δεκτό πάντως, ότι η πρόσβαση στο ΑΕΔ δεν μπορεί να πάρει τη μορφή «actio popularis». Εξάλλου, το γενικό συμφέρον για την τήρηση του Συντάγματος και την ενότητα της νομολογίας εκπροσωπούν τα παραπάνω πρόσωπα.⁷⁷ Διάδικοι στη δίκη ενώπιον του ΑΕΔ είναι οι αιτούντες και όλοι οι διάδικοι της δίκης, στη διάρκεια της οποίας ,εκδόθηκε η παραπεμπτική απόφαση⁷⁸.

Για να συντρέχει αρμοδιότητα του ΑΕΔ, θα πρέπει να πληρούνται σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

⁷⁴ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 296-297.

⁷⁵ Βλ. Επαμεινώνδα Π. Σπηλιωτόπουλο, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, 2005, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.439-457.

⁷⁶ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 298.

⁷⁷ Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β', 1993, Θεσσαλονίκη, σελ. 536.

⁷⁸ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος α',2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 410.

1) να υπάρχει αμφισβήτηση για την ουσιαστική συνταγματικότητα ή την έννοια διάταξης νόμου⁷⁹

2) η αμφισβήτηση να αφορά την ίδια διάταξη τυπικού νόμου
Αυτό συνεπάγεται ότι δεν συντρέχει αρμοδιότητα του ΑΕΔ όταν η αμφισβήτηση αφορά διαφορετικές διατάξεις του ίδιου νόμου⁸⁰. Η ταυτότητα αυτή της διάταξης θα πρέπει να είναι ταυτότητα νομικού ζητήματος, όχι απαραίτητα αριθμητική, αλλά κυρίως νοηματική⁸¹.

3) η αμφισβήτηση να δημιουργείται με την έκδοση αντίθετων αποφάσεων των δυο από τα τρία Ανώτατα Δικαστήρια (Συμβουλίου της Επικρατείας, Αρείου Πάγου, Ελεγκτικού Συνεδρίου), και όχι μεταξύ ενός από τα ανώτατα τρία δικαστήρια και άλλων δικαστηρίων (π. χ Εφετείων). Το ΑΕΔ έχει αρμοδιότητα να άρει την αμφισβήτηση, καθορίζοντας την έννοια του νόμου, και όχι να ακυρώσει τις αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών. Βέβαια, δεν δεσμεύεται από τις αποφάσεις των τριών αυτών δικαστηρίων και μπορεί να ερμηνεύσει με διαφορετικό τρόπο τον νόμο⁸².

Viii) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων (Συμβουλίου της Επικρατείας, Αρείου Πάγου, Ελεγκτικού Συνεδρίου)

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από τις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων ορίζεται στο ά. 100 παρ. 5 Σ, σύμφωνα με την οποία «Όταν τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική παραπέμπει υποχρεωτικά το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια, εκτός αν αυτό έχει κριθεί με προηγούμενη απόφαση της ολομέλειας ή του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου αυτού. Η ολομέλεια συγκροτείται σε δικαστικό σχηματισμό και αποφαινεται οριστικά, όπως νόμος ορίζει. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και κατά την επεξεργασία των κανονιστικών διαταγμάτων από το Συμβούλιο της Επικρατείας.»⁸³

Για τις ολομέλειες των τριών αυτών τμημάτων δεν ισχύει η παρ. 4 του ά. 100Σ, καθώς σε αυτές ο ασκούμενος έλεγχος είναι **διάχυτος**, ενώ μόνο

⁷⁹ Βλ. σελ. 17 της παρούσης εργασίας.

⁸⁰ Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 225.

⁸¹ Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 299

⁸² Ράικος Γ. Αθ., Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 227-228.

⁸³ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος α', 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 411: Η διάταξη του ά. 100 παρ. 5 «επηρεάζει αυτό καθαυτό το σύστημα του αποκεντρωτικού ελέγχου, καθώς τα τμήματα των ανωτάτων δικαστηρίων δεν μπορούν να εφαρμόσουν το ά. 93 παρ 4Σ, εφόσον υποχρεούνται να μην εκδικάσουν την ενώπιόν τους φερόμενη υπόθεση αλλά να την παραπέμψουν στην ολομέλεια..... υπάρχει όμως ο κίνδυνος οι ολομέλειες να καταστούν «οιονεί συνταγματικά δικαστήρια» με παρεπόμενη την καθυστέρηση της διαδικασίας απονομής δικαιοσύνης.»

στο ΑΕΔ είναι **συγκεντρωτικός**. Αυτό συνεπώς, σημαίνει ότι όταν διάταξη νόμου κριθεί αντισυνταγματική, η αντισυνταγματικότητα δεν ισχύει έναντι όλων, αλλά δεσμεύει μόνο τα αντίστοιχα τμήματα των τριών αυτών δικαστηρίων⁸⁴.

B) Ζήτημα αστικής ευθύνης του κράτους για αντισυνταγματική διάταξη νόμου

Θεωρία και Νομολογία συγκλίνουν στην άποψη ότι , αποκλείεται καταρχήν, αστική ευθύνη του κράτους για αντισυνταγματική διάταξη νόμου, εκτός εάν προσβάλλεται η ατομική ακίνητη ιδιοκτησία, όπου και εφαρμόζονται οι διατάξεις για την αναγκαστική απαλλοτρίωση⁸⁵. Δεδομένου ότι κάθε αντισυνταγματική διάταξη προκαλεί ζημία, αίτημα αποζημίωσης μπορεί να θεμελιωθεί στο ά. 105 ΕισΝΑΚ⁸⁶, σε περίπτωση ζημίας ιδιώτη από αντισυνταγματική διάταξη νόμου⁸⁷.

III) ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Το ισχύον σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα, καθιερώνει τον διάχυτο, παρεμπόδιοντα και συγκεκριμένο έλεγχο, αποκλίνοντας έτσι από συστήματα άλλων κρατών στα οποία προβλέπεται συγκεντρωτικός έλεγχος, ο οποίος ανατίθεται σε ένα συγκεκριμένο Συνταγματικό Δικαστήριο. Το ισχύον στην Ελλάδα σύστημα, αμφισβητείται έντονα στις μέρες μας -ως προς το αν προσφέρει την απαραίτητη ασφάλεια δικαίου εν ονόματι των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της προάσπισής τους- αλλά βρίσκει και θερμούς υποστηρικτές. Ας δούμε, λοιπόν, σύντομα τα επιχειρήματα που προβάλλει η κάθε πλευρά.

Οι θιασώτες του ισχύοντος συστήματος διατείνονται ότι δεν έχουν παρατηρηθεί όλα αυτά τα χρόνια (από την οπτική γωνία της ιστορίας)

⁸⁴ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 300-301.

⁸⁵ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος α', 2004, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 412.

⁸⁶ «Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης, που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται εις ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών.»

⁸⁷ Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη, σελ. 163 επ.

σημαντικές παρεμβάσεις στη νομοπαραγωγική διαδικασία από τα δικαστήρια. Και άρα, ότι το σύστημα δεν πάσχει και δεν έχει σοβαρές αδυναμίες. Η άλλη πλευρά τώρα αντιτείνει ότι σε μια εποχή που τα πάντα μεταβάλλονται με ραγδαίους ρυθμούς, είναι ακατανόητη η προσκόλλησή μας σε ένα σύστημα το οποίο δεν ανταποκρίνεται ούτε στο *minimum*, που είναι η ανάγκη εξειδίκευσης των δικαστών⁸⁸. Ένα άλλο επιχείρημα των υποστηρικτών του ισχύοντος συστήματος είναι ότι, σε αντίθεση με το σύστημα του συγκεντρωτικού ελέγχου, το ισχύον σύστημα ευνοεί την εξέλιξη της ερμηνείας του δικαίου, δεδομένου ότι το τυχόν σφάλμα του Συνταγματικού Δικαστηρίου δεν διορθώνεται. Έτσι, το δίκαιο εξελίσσεται μέσω των πολλών ερμηνευτικών χρωματισμών που δίδονται στους νόμους και το Σύνταγμα και επιτυγχάνεται ο πολυπόθητος πλουραλισμός, απαλλαγμένος από τον έλεγχο και τις επιρροές των κυβερνώντων. Το άλλο στρατόπεδο προβάλλει το αντεπιχείρημα ότι το ζητούμενο δεν είναι ο αριθμός των δικαστηρίων που θα κρίνει τη συνταγματικότητα, αλλά ο τρόπος που αυτά έχουν συγκροτηθεί και το κατά πόσο εύκολο είναι να ασκηθεί κριτική στις αποφάσεις τους. Άλλωστε το έργο του συνταγματικού δικαστή είναι δυσβάστακτο για το μεμονωμένο και χωρίς ειδικευση δικαστήριο⁸⁹. Τίποτα μάλιστα δεν εμποδίζει, κατ' αυτούς, τον νομοθέτη να θεσπίσει ρυθμίσεις που στο παρελθόν είχαν κριθεί αντισυνταγματικές, εφόσον διαπιστωθεί εξέλιξη και μεταβολή της δικαιοσύνης κοινωνικής συνείδησης. Το εξειδικευμένο δικαστήριο, το οποίο θα είναι επανδρωμένο με δικαστές ευρείας αποδοχής και υψηλού κύρους, διαθέτει περισσότερα εχέγγυα για μια ορθή κρίση.

Όπως και να έχουν, όμως τα πράγματα η αλήθεια είναι ότι κατά την άσκηση του ελέγχου ο δικαστής εξοπλίζεται με σημαντική εξουσία. Καθ' όλη τη διάρκεια του ελέγχου, ελλοχεύει ο κίνδυνος να εμφιλοχωρήσουν στην εξέταση της φερόμενης ως αντισυνταγματικής διάταξης στοιχεία αξιολογικά και ιδεολογικά που βασίζονται στις πολιτικές αντιλήψεις και επιλογές του δικαστή, οι οποίες μπορεί και να είναι αντίθετες από αυτές του κοινού νομοθέτη και της λαϊκής πλειοψηφίας. Γι' αυτό και ο έλεγχος της συνταγματικότητας πρέπει να είναι νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας. ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος της «πολιτικοποίησης» του δικαστικού ελέγχου⁹⁰.

---

⁸⁸ Βλ. και Ευ. Β. Βενιζέλος- Κ. Χ. Χρυσόγονος, Το πρόβλημα της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, 2006, σελ. 114-115 «Και τα βασανιστήρια ήταν αποδεικτική μέθοδος, με την οποία είχαν απολύτως εξοικειωθεί οι παράγοντες απονομής της ποινικής δικαιοσύνης στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη για πολλούς αιώνες, αλλά τούτο βέβαια δε σημαίνει ότι πρέπει να συνεχίζονται εσαεί.»

⁸⁹ Βλ. και Ευ. Β. Βενιζέλος- Κ. Χ. Χρυσόγονος, Το πρόβλημα της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, 2006, σελ. 62-63.

⁹⁰ Βασ. Σκουρή, Ευ. Β. Βενιζέλου, Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, 1985, σελ. 21-24 και 92-93.

Σε ενδεχόμενη αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος και ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου, τίθεται το κρίσιμο ερώτημα αν θα πρέπει να καταργηθεί, να υποκατασταθεί, ή να συρρικνωθεί ο υπάρχων παρεμπόδιων έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Πάντα θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας την ισορροπία των σχέσεων νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας, την ταχύτητα της δίκης και την ενδυνάμωση των συνταγματικών εγγυήσεων για τους πολίτες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων είναι σίγουρα ένα μείζων ζήτημα του συνταγματικού δικαίου παγκοσμίως. Τα συστήματα που έχουν επιλεγεί από τα διάφορα κράτη έχουν μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα. Οποιαδήποτε συζήτηση περί του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, θα πρέπει να γίνεται υπό το φως της προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της μη επέμβασης των κυβερνώντων στο δυσχερές αυτό έργο των δικαστηρίων.

Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων διασφαλίζει την υπεροχή του Συντάγματος έναντι των κοινών νόμων. Κάθε νόμος μετά την ψήφισή του θεωρείται σύμφωνος με το Σύνταγμα, δεδομένου ότι έχει ψηφιστεί από όργανο που έχει εξουσιοδοτήσει ο λαός γι' αυτό τον σκοπό. Όταν, όμως, υπάρχει υπόνοια αντισυνταγματικότητας, έρχεται να ξεκαθαρίσει το τοπίο ο έλεγχος της αντισυνταγματικότητας.

Η Ελλάδα είναι μια από τις λίγες ευρωπαϊκές χώρες, όπου έχει καθιερωθεί ο συγκεντρωτικός, παρεμπόδιων, συγκεκριμένος και κατ' ένσταση έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Μολονότι έχει προταθεί αναθεώρηση του ισχύοντος Συντάγματος και ίδρυση Συνταγματικού Δικαστηρίου, το τοπίο είναι ακόμα νεφελώδες, λόγω της ανάγκης συνεκτιμήσεως πολλών παραμέτρων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

Μιλώντας για συνταγματικότητα των νόμων, εννοούμε τη συμφωνία τους με το Σύνταγμα, τόσο ως προς το περιεχόμενο(ουσιαστική συνταγματικότητα), όσο και ως προς τη διαδικασία που ακολουθήθηκε για την παραγωγή τους(τυπική). Κάθε νόμος θεωρείται μετά την παραγωγή του συνταγματικός, τόσο ως προς την ουσία όσο και ως προς την διαδικασία παραγωγής(«τεκμήριο συνταγματικότητας των νόμων»). Ο έλεγχος διακρίνεται σε προληπτικό-κατασταλτικό, απόλυτο-σχετικό, συγκεντρωτικό-αποκεντρωτικό, κατ' ένσταση-κατ' αίτηση και δικαστικό-πολιτικό. Στην Ελλάδα ο έλεγχος είναι παρεμπίπτων, συγκεκριμένος, αποκεντρωτικός(διάχυτος), σχετικός και κατ' ένσταση. Ασκείται από όλα τα δικαστήρια(ά.93§4 και 87§2Σ).Εξαιρετικά είναι συγκεντρωτικός, ενώπιον του ΑΕΔ(ά. 100§1,εδ.ε'Σ). Ελέγχεται δε η ουσιαστική και η εξωτερική τυπική συνταγματικότητα.

SUMMARY

Talking about the constitutionality of laws, we mean their agreement with the constitution, concerning, not only their content (substantial constitutionality), but also the process of their edition (typical). Each law, after its edition, is considered, concerning not only the content, but also the process of edition, to be constitutional (“token of the constitutionality of laws”). The examination can be preventive-restrictive, absolute-relative, concentrated-decentralized, exercised by objection or application, judicial-political. In Greece the examination is specific and decentralized (diffusible), relative and exercised by objection. It is exercised from every court (a. 93§4 and a. 87§2 of the Greek constitution). Exceptionally, it is concentrated before the Highest Specific Court, (a. 100§1, e of the Greek constitution). What is being examined, is substantial and external typical constitutionality.

NΟΜΟΛΟΓΙΑ

902/1981 ΣΤΕ (ΟΛΟΜ) (84278) υπόθεση «τιμή πώλησης εφημερίδων»

ΑΡΜ/1981 (501), ΔΕΛΤΙΟ-ΣΤΕ/1981 (13)

Σύνταγμα. Νομοθετική εξουσία. Νόμος. Τυπικά στοιχεία νόμου, εσωτερικά

τυπικά στοιχεία, η εκ μέρους του νομοθετικού οργάνου τήρησις των κανόνων κατανομής της νομοθετικής αρμοδιότητος μεταξύ Ολομελείας της

Βουλής και Τμημάτων αυτής ανάγεται εις τα INTERNA CORPORIS της Βουλής

και δεν ελέγχεται υπό των δικαστηρίων. Ελευθερία τύπου.

Αντισυνταγματική η διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 1072/80, περί υποχρεωτικής κατώτατης τιμής πωλήσεως εφημερίδων. (Ομοια η 903/81 ΣΤΕ).

ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ

<<<902/1981>>> <<<ΣΤΕ>>>(ΟΛΟΜ)

Εκ της διατάξεως του άρθρου 93 παρ. 4 του Συντάγματος συνάγεται ότι, εφ' όσον πρόκειται περί νόμου έχοντος πάντα τα απαιτούμενα διά την

υπόστασιν αυτού εξωτερικά στοιχεία, τα δικαστήρια έχουν εξουσίαν προς έλεγχο μόνον της συμφωνίας του περιεχομένου του νόμου προς το Σύνταγμα. Η εκ μέρους του νομοθετικού οργάνου τήρησις των κανόνων κατανομής της νομοθετικής αρμοδιότητος μεταξύ Ολομελείας της Βουλής και των Τμημάτων αυτής δεν ανάγεται εις τα εξωτερικά στοιχεία του νόμου, αλλά εις τα INTERNA CORPORIS της Βουλής, διά τον λόγον δε τούτον δεν ελέγχεται υπό των δικαστηρίων, αλλ' υπό μόνης της Βουλής, κατά τη διαδικασίαν την προβλεπομένην υπό της παραγρ. 3 του άρθρου 72 του Συντάγματος.

Διά των διατάξεων των παρ. 1 και 2 του άρθρου 14 του Συντάγματος κατοχυρούται το δικαίωμα των πολιτών να εκφράζουν και να διαδίδουν τας γνώμας των διά του τύπου, το δικαίωμα δε τούτο περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και το δικαίωμα εκδόσεως εφημερίδος. Κατά την έννοιαν της συνταγματικής επιταγής, ο τύπος, ως θεσμός, είναι ελεύθερος, διά να δύναται να επιτελή την δημοσίαν αποστολήν του, συνισταμένην εις την ακώλυτον αλληλεπίδρασιν αυτού και της κοινής γνώμης, η οποία είναι φορέυς κοινωνικών και πολιτικών ιδεολογιών και του κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου. Ως εκ τούτου ουσιώδες στοιχείον του δικαιώματος εκδόσεως εφημερίδος είναι η ελευθερία κυκλοφορίας και διαδόσεως αυτής εις το αναγνωστικόν κοινόν, το οποίον έχει επίσης το δικαίωμα να επιλέγη ελευθέρως, μεταξύ των κυκλοφορουσών εφημερίδων, την πηγήν της ενημερώσεώς του. Συνεπώς, ο καθορισμός της τιμής πωλήσεως της εφημερίδος, σύμφυτος με την ελευθερίαν ταύτην, αποτελεί ουσιώδες στοιχείον του δικαιώματος προς έκδοσιν εφημερίδος και ως τοιούτον, δεν επιδέχεται νομοθετικήν επέμβασιν, η οποία, άλλως, θα ανήρει, πράγματι, το συνταγματικόν δικαίωμα, ως θίγουσα ουσιώδες συστατικόν του. Κατά ταύτα, οι μεν εκδότης εφημερίδων έχουν ατομικόν δικαίωμα να καθορίζουν αυτοί ελευθέρως την τιμήν πωλήσεως των εφημερίδων των, οι δε πολίται έχουν επίσης ατομικόν δικαίωμα να επιλέγουν προς πληροφόρησίν των την εφημερίδα της προτιμήσεώς των, κατά συνεκτίμησιν και του παράγοντος της τιμής αυτής. Νομοθετική επέμβασις εις τον καθορισμόν της τιμής πωλήσεως

των εφημερίδων, αναπίτρεπτος καθ' εαυτήν, δεν δύναται να δικαιολογηθή ούτε με την επίκλησιν λόγων αναγομένων εις την εξύψωσιν της στάθμης του τύπου, η οποία επιτυγχάνεται διά των ελευθέρων επιλογών της κοινής γνώμης, μη υποκειμένης εις κρατικήν χειραγώγησιν, ούτε με την επίκλησιν λόγων αναγομένων εις την καταπολέμησιν μονοπωλιακών τάσεων των εκδοτικών επιχειρήσεων, τάσεων αι οποίαι, συντρεχούσης περιπτώσεως, δύναται να αντιμετωπισθούν διά της εφαρμογής των εκάστοτε ισχυόντων νόμων περί προστασίας του ελευθέρου και νομίμου ανταγωνισμού. Επομένως, διάταξις νόμου, καθορίζουσα την τιμήν πωλήσεως των ημερησίων εφημερίδων ή εξουσιοδοτούσα την Διοίκησιν να καθορίζη εκείνη την τιμήν ταύτην είναι ανίσχυρος, ως αντικειμένη εις την ανωτέρω συνταγματικήν διάταξιν. Εν προκειμένω, διά της παρ. 1 του άρθρου 1 του νόμου 1072/1980, εξουσιοδοτήθη ο αρμόδιος επί του τύπου Υπουργός να καθορίζη, δι' αποφάσεώς του, κατώτατον όριον ενιαίας τιμής πωλήσεως των ημερησίων εφημερίδων, των εκδιδομένων εις τους νομούς Αττικής, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης και εκτυπωμένων επί κυλινδρικών ταχυπριεστηρίων, λαμβάνων υπ' όψιν, μεταξύ άλλων, "το μέσον κόστος εκτυπώσεως και εκδόσεως" και εν "εύλογον ποσοστόν κέρδους των εκδοτών των ως άνω εφημερίδων". Επί τη βάσει της εξουσιοδοτήσεως ταύτης, εξεδόθη η προσβαλλομένη πράξις. Η ανωτέρω όμως διάταξις του νόμου, επιτρέπουσα τον καθορισμόν υπό του υπουργού, υποχρεωτικής κατωτάτης τιμής πωλήσεως εφημερίδων, αντίκειται εις το άρθρον 14 του Συντάγματος και, επομένως, είναι ανίσχυρος, εφ' ω, η προσβαλλομένη πράξις, εκδοθείσα επί τη βάσει της ανισχύρου ταύτης διατάξεως, είναι ακυρωτέα.

3/2001 ΑΕΔ (297552) υπόθεση «οικογενειακό επίδομα υπαλλήλων»

Α ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ/2001 (1), ΑΡΧΝ/2001 (168), Δ/ΝΗ/2001 (368),
ΔΔΙΚΗ/2001 (224), ΔΕΝ/2001 (413), ΕΔΚΑ/2001 (187), ΕΕΡΓΔ/2001 (399),
ΕΛΕΠΑΓΓ/2001 (718), ΔΕΕ/2002 (1270), ΠΕΙΡΝΟΜΟΛ/2002 (412),
ΔΔΙΚΗ/2004 (754)
Οικογενειακό επίδομα. Συνιστά προσαύξηση των αποδοχών των υπαλλήλων και χορηγείται και στους δύο συζύγους που τυγχάνουν δημόσιοι υπάλληλοι ή υπάλληλοι ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ. Αντισυνταγματική κρίνεται η διάταξη του άρθρου 11 παρ. 6 του Ν. 1505/84 η οποία απαγορεύει τη διπλή καταβολή του οικογενειακού επιδόματος. (Μετά την 2944/2000 Ολομ.ΣτΕ). Βλ. σημείωση Ιω.Ληξουριώτη στο ΔΕΕ και Μ.Κ.στην ΠΕΙΡΝΟΜΟΛ 2002.

Αριθμός <<<3/2001>>>

Το <<<Ανώτατο>>> <<<Ειδικό Δικαστήριο>>> (κατά το άρθρο 100 του Συντάγματος)

Συγκροτήθηκε από τους Δικαστές Στέφανο Μαθία, Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, ως Πρόεδρο, Κωνσταντίνο Ρίζο, Πρόεδρο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Νικόλαο Παπαδημητρίου, Αντιπρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, (κωλυομένου του Προέδρου και των αρχαιοτέρων του Αντιπροέδρων), Θεόφιλο Χατζηπαύλου, Παναγιώτη Πικραμμένο, αναπληρωματικό μέλος (κωλυομένου του τακτικού Π. Χριστοφόρου), Νικόλαο Σκλία, Εισηγητή, Συμβούλους της Επικρατείας, Εμμανουήλ Δαμάσκο, Αρχοντή Ντόβα, Θεόδωρο Λαφαζάνο, αναπληρωματικό μέλος (κωλυομένου του τακτικού μέλους Δημητρίου Σουλτανά), Μαρία Καραμανώφ, Σύμβουλο της Επικρατείας, Αντώνιο Μιχαλακέα, αναπληρωματικό μέλος (κωλυομένου του τακτικού μέλους Γεωργίου Κρασά), Αρεοπαγίτες, Δημήτριο Τραυλό - Τζανετάτο, Γλυκερία

Σιούτη, Καθηγητές της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ως μέλη και το Γραμματέα Γρηγόρη Ψύλλια.

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 10 Ιανουαρίου 2001, για να δικάσει την παρακάτω υπόθεση μεταξύ των:

ΑΙΤΟΥΝΤΟΣ: Υπουργού Δικαιοσύνης, ο οποίος παραστάθηκε με τον Σπυρίδωνα Παπαγιαννόπουλο, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

ΚΑΘΟΥ Η ΑΙΤΗΣΗ: Κ. Φ. κατοίκου Θεσσαλονίκης, ο οποίος δεν παραστάθηκε.

Η παραπάνω υπόθεση εισήχθη στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, ύστερα από την υπ' αριθμ. 2944/2000 παραπεμπτική απόφαση της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας (αριθμ. καταθέσεως 91/5-10-2000).

Η εκδίκαση της υποθέσεως άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Συμβούλου της Επικρατείας Νικολάου Σκλία.

Κατόπιν το Δικαστήριο άκουσε τον Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ο οποίος ανέπτυξε και προφορικά τις προτάσεις του.

Αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα
Σκέφθηκε κατά το νόμο

1. Επειδή, με την 2944/2000 απόφαση της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας, που εκδόθηκε επί αιτήσεως αναιρέσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης κατά της απόφασης 186/1994 του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης και κατά του Κ. Φ., παραπέμφθηκε στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο προς άρση, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 100 παρ. 1 περ. ε' του Συντάγματος και των άρθρων 6 περ. ε και 48 παρ. 2 του ν. 345/1976 (Α' 141), αμφισβήτηση ως προς τη συνταγματικότητα της διατάξεως του άρθρου 11 παρ. 6 του ν. 1505/1984, που αφορά το επίδομα οικογενειακών βαρών. Η αμφισβήτηση ανέκυψε από το γεγονός ότι το μεν

Συμβούλιο Επικρατείας με την ανωτέρω απόφασή του έκρινε ότι η διάταξη αυτή είναι αντισυνταγματική, το δε Ελεγκτικό Συνέδριο με την απόφαση 805/1997 της Ολομελείας του έκρινε ότι είναι συνταγματική.

2. Επειδή, έχει τηρηθεί η νόμιμη προδικασία και ειδικότερα έχουν διενεργηθεί οι προβλεπόμενες από τα άρθρα 10 παρ. 2 και 50 παρ. 1 και 2 του ν. 345/1976 δημοσιεύσεις και κοινοποιήσεις. Συνεπώς, παραδεκτώς χωρεί η εκδίκαση της υπόθεσης παρά την απουσία κατά τη συζήτησή της στο ακροατήριο του ..... , διαδίκου στην αναιρετική δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, επί της οποίας εκδόθηκε η παραπεμπτική απόφαση.

3. Επειδή το Σύνταγμα στο άρθρο 4 παρ. 1 ορίζει ότι "οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου" και στο άρθρο 21 παρ. 1 ότι "η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους". Εξάλλου, ο ν. 1505/1984 "Αναδιάρθρωση μισθολογίου προσωπικού της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες συναφείς διατάξεις" (ΦΕΚ 194), στις διατάξεις του οποίου υπάγονται, μεταξύ άλλων, οι μόνιμοι και δόκιμοι πολιτικοί υπάλληλοι του Δημοσίου και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσεως (άρθρο 1) και το μόνιμο και δόκιμο προσωπικό των γραμματειών των δικαστηρίων (άρθρο 22 παρ. 1), ορίζει στο άρθρο 8 ότι: "Πέραν του κατά το προηγούμενο άρθρο μηνιαίου βασικού μισθού παρέχονται και τα επιδόματα χρόνου υπηρεσίας, εξομάλυνσης διαφορών μισθολογίου, οικογενειακών βαρών, μεταπτυχιακών σπουδών, εορτών Χριστουγέννων, εορτών Πάσχα, άδειας, ανθυγιεινής και επικίνδυνης εργασίας, όπως ορίζεται στα επόμενα άρθρα". Περαιτέρω, στο άρθρο 11 του ως άνω νόμου και υπό τον τίτλο "Επίδομα οικογενειακών βαρών" ορίζεται, στη μεν παράγραφο 1, όπως αυτή έχει αντικατασταθεί από την παρ. 1 του άρθρου 4 του ν. 1810/1988 (ΦΕΚ 223), ότι "το οικογενειακό επίδομα ορίζεται για όλους τους υπαλλήλους, σε ποσοστό επί του βασικού μισθού του

μισθολογικού κλιμακίου 20 ως εξής: α) Εγγαμος χωρίς παιδιά 10%. β) Για κάθε παιδί το επίδομα αυτό προσαυξάνεται: αα. για τα δύο πρώτα 5% για το καθένα ...", στη δε παράγραφο 6, όπως αυτή έχει τροποποιηθεί από το εδάφιο γ' της παρ. 11 του άρθρου 52 του ν. 1591/1986 (ΦΕΚ 50), ότι: "Στην περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι υπάλληλοι του Δημοσίου ή Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α., ή συνταξιούχοι των υπηρεσιών αυτών, ο καθένας θα παίρνει το μισό από το προβλεπόμενο, κατά περίπτωση, επίδομα στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού.

Αν ο ένας από τους συζύγους είναι υπάλληλος ή συνταξιούχος των υπηρεσιών του προηγούμενου εδαφίου και ο άλλος υπάλληλος ή συνταξιούχος: α) του υπολοίπου δημοσίου τομέα, όπως αυτός οριοθετήθηκε με τη διάταξη της παρ. 6 του άρθρου 1 του Νόμου 1256/1982 (ΦΕΚ 65), β) των Ν.Π.Ι.Δ. που δεν περιλαμβάνονται στην έννοια του Δημοσίου Τομέα της προηγούμενης περίπτωσης πλην όμως λειτουργούν με μορφή οργανισμού κοινής ωφελείας ή Κρατικής επιχείρησης, γ) των ιδιωτικών τραπεζών εν γένει και δ) είναι δικαιούχος επιδόματος οικογενειακών βαρών από τον Διανεμητικό Λογαριασμό Οικογενειακών Επιδομάτων Μισθωτών (ΔΛΟΕΜ) του ΟΑΕΔ, ως υπάλληλος ή συνταξιούχος οποιασδήποτε από τις παραπάνω υπηρεσίες, τότε το επίδομα οικογενειακών βαρών καταβάλλεται στον έναν απ' αυτούς, κατ' επιλογή τους".

4. Επειδή, το Συμβούλιο της Επικρατείας, αποφαινόμενο κατ' αναίρεση επί διαφοράς που αφορούσε αγωγή δικαστικού υπαλλήλου περί καταβολής σε αυτόν οικογενειακού επιδόματος κατά το χρονικό διάστημα από 1ης.1.1991 μέχρι 30.6.1993, το οποίο δεν ελάμβανε για το λόγο ότι το επίδομα αυτό το ελάμβανε η σύζυγός του ως υπάλληλος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, έκρινε κατά πλειοψηφία με την παραπεμπτική του απόφαση, αντίθετα με τη μέχρι τότε νομολογία του κατά την οποία το επίδομα αυτό είναι γνήσιο οικογενειακό επίδομα, ότι "το προβλεπόμενο από τις ανωτέρω διατάξεις του ν. 1505/1984 επίδομα οικογενειακών βαρών αποτελεί προσαύξηση των αποδοχών των υπαγομένων στις διατάξεις του νόμου αυτού

υπαλλήλων που καταβάλλεται για την αντιμετώπιση των οικογενειακών βαρών. Η ευμενέστερη αυτή μισθολογική μεταχείριση των εγγάμων υπαλλήλων είναι επιτρεπτή συνταγματικά, λόγω της προβλεπομένης από το άρθρο 21 του Συντάγματος προστασίας του γάμου και της οικογένειας, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης εξουσιοδοτείται, μεταξύ άλλων, να θεσπίσει πρόσφορες οικονομικές ενισχύσεις για τους εργαζομένους που συνάπτουν γάμο και δημιουργούν οικογένεια. Η καθιέρωση όμως διακρίσεων μεταξύ υπαλλήλων που βρίσκονται στην ίδια οικογενειακή κατάσταση, βάσει ειδικών προϋποθέσεων που δεν συνδέονται με την παρεχόμενη από αυτούς εργασία αλλά με την παροχή ή όχι εργασίας και το καθεστώς εργασίας του συζύγου του υπαλλήλου στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, είναι αντίθετη προς τη συνταγματική αρχή της ισότητας. Περαιτέρω οι διακρίσεις αυτές αντιστρατεύονται και τους στόχους του άρθρου 21 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο αντιλαμβάνεται ως ισότιμη τη συμμετοχή των εργαζομένων συζύγων στη δημιουργία της οικογένειας. Κατά συνέπεια, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 11 παρ. 6 του ν. 1505/1984, η οποία απαγορεύει τη διπλή καταβολή οικογενειακού επιδόματος σε περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι υπάλληλοι του δημοσίου ή ν.π.δ.δ. ή ΟΤΑ ή όταν ο ένας από αυτούς είναι υπάλληλος των υπηρεσιών αυτών και ο άλλος υπάλληλος του ευρύτερου δημοσίου τομέα ή μέρους του ιδιωτικού, αντίκειται στις πιο πάνω συνταγματικές διατάξεις και συνεπώς, είναι ανίσχυρη και μη εφαρμοστέα. Κατόπιν αυτού, ισχύει εν προκειμένω και είναι άμεσα εφαρμοστέος ο γενικός κανόνας της παραγράφου 1 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984, κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι λαμβάνουν αδιακρίτως οικογενειακό επίδομα, προσαυξανόμενο ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων, χωρίς τις διακρίσεις στις οποίες προβαίνει η κρινόμενη ως αντισυνταγματική, κατά τα εκτεθέντα, παράγραφος".

Εξ' άλλου η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου αποφαινόμενη κατ' αναίρεση επί διαφοράς που αφορούσε ένσταση συνταξιούχου του Ι.Κ.Α., ως υπαλλήλου του Ταμείου Ασφάλισης Εργατοτεχνιτών και Υπαλλήλων

Δέρματος (Τ.Α.Υ.Ε.Υ.Δ.) κατά εγγράφου Δ/ντή του ΙΚΑ, με το οποίο της γνωστοποιήθηκε ότι δεν δικαιούται με τη σύνταξη της οικογ. επίδομα γάμου και τέκνων, καθόσον το επίδομα αυτό το ελάμβανε ο σύζυγός της, ως
Δικηγόρος του Δημοσίου, έκρινε με την 805/1997 απόφαση, κατ' επίκληση διατάξεων (άρθρ. 4 παρ. 5) του ν. 1414/1984 που αφορά παροχή εξαρτημένης εργασίας ιδιωτικού δικαίου καθώς και του άρθρου 11 παρ. 6 του ν. 1505/1984, ως εξής "..... σε αντίθεση με τον ν. 1414/1984, ο οποίος θεσμοθέτησε το επίδομα γάμου και τέκνων, που χορηγεί και στους δύο απασχολούμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου συζύγους, ως προσαύξηση του μισθού τους, ο ν. 1505/1984 παρέχει το οικογενειακό επίδομα στους δημοσίους υπαλλήλους όχι ως προσαύξηση του μισθού, αλλά ως γνήσιο επίδομα οικογενειακών βαρών, προς κάλυψη της ειδικής και συγκεκριμένης ανάγκης που προκύπτει από την ύπαρξη οικογένειας, για το λόγο δε αυτό το χορηγεί μία φορά μόνον, είτε και στους δύο συζύγους από μισό, είτε μόνο στον έναν, κατά ελεύθερη, κατόπιν συμφωνίας τους, επιλογή και ανεξαρτήτως φύλου, έτσι ώστε να μην ανακύπτει ζήτημα ούτε από το άρθρο 119 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την ισότητα αμοιβής για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, αφού, κατά τρόπο προφανή, δεν πρόκειται οιαδήποτε άμεση ή έμμεση διάκριση μεταξύ τους.....".

5. Επειδή, όπως προκύπτει από τις πιο πάνω διατάξεις του άρθρου 11 του ν. 1505/1984, το οικογενειακό επίδομα που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές παρέχεται στους έγγαμους υπαλλήλους του Δημοσίου και των λοιπών νομικών προσώπων που μνημονεύονται στη διάταξη αυτή λόγω της εργασίας τους ως μέρος της αντιπαροχής για την προσφερόμενη εργασία τους και αποτελεί προσαύξηση του λαμβανομένου μισθού τους για την αντιμετώπιση των προσθέτων οικογενειακών βαρών που συνεπάγεται η δημιουργία οικογένειας. Η ευμενέστερη αυτή μισθολογική μεταχείριση των εγγάμων

υπαλλήλων είναι επιτρεπτή συνταγματικά λόγω της προβλεπόμενης από το άρθρο 21 του Συντάγματος προστασίας του γάμου, της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης εξουσιοδοτείται, μεταξύ άλλων, να θεσπίσει πρόσθετη αμοιβή για τους εργαζομένους που συνάπτουν γάμο και δημιουργούν οικογένεια.

Η καθιέρωση όμως διακρίσεων μεταξύ υπαλλήλων που βρίσκονται στην ίδια οικογενειακή κατάσταση, βάσει ειδικών προϋποθέσεων που δεν συνδέονται με την παρεχόμενη από αυτούς εργασία αλλά είτε με την παροχή ή όχι εργασίας του συζύγου του υπαλλήλου είτε με το καθεστώς εργασίας του τελευταίου αυτού στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα, όπως είναι η στέρηση με τη διάταξη αυτή (άρθρ. 11 παρ. 6 ν. 1505/1984) της απόληψης στο ακέραιο του οικογενειακού επιδόματος από υπάλληλο του Δημοσίου ή των νομικών προσώπων της διάταξης αυτής με κριτήριο το τυχαίο γεγονός ότι ο υπάλληλος αυτός έχει σύζυγο υπάλληλο του Δημοσίου ή των νομικών προσώπων της διάταξης αυτής, ενώ, αντίθετα, συνάδελφοί τους που οι σύζυγοί τους δεν εργάζονται ή εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα πλην των ιδιωτικών νομικών προσώπων της διάταξης του άρθρου 11 παρ. 6 του ν. 1505/1984, το δικαιούνται στο ακέραιο, είναι αντίθετη με τη συνταγματική αρχή της ισότητας. Περαιτέρω οι διακρίσεις αυτές αντιστρατεύονται και τους στόχους του άρθρου 21 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο αντιλαμβάνεται ως ισότιμη τη συμμετοχή των εργαζομένων συζύγων στη δημιουργία της οικογένειας. Κατά συνέπεια, η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 11 παρ. 6 του ν. 1505/1984, η οποία απαγορεύει τη διπλή καταβολή οικογενειακού επιδόματος σε περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι υπάλληλοι του δημοσίου ή ν.π.δ.δ. ή ΟΤΑ ή όταν ο ένας από αυτούς είναι υπάλληλος των υπηρεσιών αυτών και ο άλλος υπάλληλος του ευρύτερου δημοσίου τομέα ή μέρους του ιδιωτικού, αντίκειται στις πιο πάνω συνταγματικές διατάξεις και, συνεπώς, είναι ανίσχυρη και μη εφαρμοστέα. Κατόπιν αυτού, ισχύει εν προκειμένω και είναι άμεσα εφαρμοστέος ο γενικός κανόνας της παραγράφου 1 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984, κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι λαμβάνουν ολόκληρο το οικογενειακό επίδομα, προσαυξανόμενο ανάλογα με τον αριθμό

των τέκνων, χωρίς τις διακρίσεις στις οποίες προβαίνει η κρινόμενη ως αντισυνταγματική, κατά τα εκτεθέντα, παράγραφος. Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας που υποστηρίχθηκε από τα μέλη του Δικαστηρίου Κ. Ρίζο, Εμμ.

Δαμάσκο, Α. Μιχαλακέα και Γλ. Σιούτη ο νόμος παρέχει το επίδομα αυτό

όχι ως προσαύξηση μισθού, αλλά ως γνήσιο οικογενειακό επίδομα. Για το

λόγο αυτό, το εν λόγω επίδομα χορηγείται άπαξ ανά οικογένεια, είτε στον

ένα μόνο σύζυγο υπό τις προϋποθέσεις του νόμου, είτε και στους δύο συζύγους από μισό, όταν και οι δύο σύζυγοι υπηρετούν ως υπάλληλοι του

Δημοσίου, ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ, είτε μόνον στον ένα, ανεξαρτήτως φύλου, κατ' ελεύθερη μεταξύ τους επιλογή, όταν ο ένας από τους δύο συζύγους είναι υπάλληλος του Δημοσίου, ΝΠΔΔ ή ΟΤΑ και ο άλλος υπάλληλος των λοιπών

νομικών προσώπων που μνημονεύει ο νόμος.

6. Επειδή, ενόψει του ανωτέρω, το Δικαστήριο αίρει την αμφισβήτηση που ανέκυψε μεταξύ του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Ελεγκτικού

Συνεδρίου ως προς την συνταγματικότητα των διατάξεων της παρ. 6 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984 και αποφαινεται ότι οι διατάξεις αυτές αντίκεινται στα άρθρα 4 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος και είναι ως εκ τούτου ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες. Κατόπιν αυτού ισχύει εν προκειμένω και είναι άμεσα εφαρμοστέος ο γενικός κανόνας της παρ. 1 του

άρθρου 11 του ν. 1505/1984 κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι λαμβάνουν ολόκληρο το οικογενειακό επίδομα, προσαυξανόμενο ανάλογα με

τον αριθμό των τέκνων, χωρίς τις διακρίσεις στις οποίες προβαίνει η κρινόμενη ως αντισυνταγματική παράγραφος 6 του ίδιου άρθρου.

Διά τούτα

Αίρει την επίδικη αμφισβήτηση και αποφαινεται, κατά το σκεπτικό, ότι η παράγραφος 6 του άρθρου 11 του ν. 1505/1984 αντίκειται στα άρθρα 4 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος και είναι ανίσχυρη, έχει δε ως εκ τούτου, άμεση εφαρμογή εν προκειμένω ο γενικός κανόνας της παραγράφου 1

του άρθρου 11 του ίδιου νόμου κατά τον οποίο οι έγγαμοι υπάλληλοι

λαμβάνουν αδιακρίτως ολόκληρο το οικογενειακό επίδομα.

Κρίθηκε, αποφασίσθηκε στην Αθήνα στις 31 Ιανουαρίου 2001 και δημοσιεύθηκε σε δημόσια στο ακροατήριο συνεδρίαση στην Αθήνα στις 7 Μαρτίου 2001.

Ο Πρόεδρος
Υπογραφή

Ο Γραμματέας
Υπογραφή

Βλ.επίσης ΑΠ 1554/2002, ΣΤΕ 502/2002-μετάθεση δικηγόρου, 1357/2002-πράκτορες ιπποδρομιακού στοιχήματος, 3195/2000-Δήμος Φερών και την 2110/2003- φαρμακοποιοί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ευ. Β. Βενιζέλος- Κ. Χ. Χρυσόγονος, Το πρόβλημα της συνταγματικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα
- Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας , Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, 2005, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος α΄,2004, Αθήνα-Κομοτηνή
- Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Οργάνωση και Λειτουργία του κράτους, 2004, Αθήνα
- Κώστας Γ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, 2004, Αθήνα- Κομοτηνή
- Β. Παπαρηγορίου, Συνταγματική Δικαιοσύνη, τεύχος α΄,1983
- Ράικος Αθ. , Συνταγματικό Δίκαιο, 1991, Αθήνα-Κομοτηνή
- Σκουρής Βασ ., Ευ. Β. Βενιζέλος, «Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων», 1985
- Παύλος Κ. Σούρλας, Φιλοσοφία του δικαίου, 2000, Αθήνα-Κομοτηνή
- Επαμεινώνδα Π. Σπηλιωτόπουλο, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, 2005, Αθήνα-Κομοτηνή
- Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος α΄,1993, Αθήνα-Κομοτηνή
- Τσάτσος Θ. Δημήτρης, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος β΄,1993, Αθήνα-Κομοτηνή
- Χρυσόγονος Χ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 2003, Θεσσαλονίκη

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Δικαστικός αυτοπεριορισμός 8

Έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων 10

Αποκεντρωτικός 10, 15

Απόλυτος 10, 15

Διάχυτος 10, 23

Δικαστικός 10

Κατ' αίτηση 10, 15

Κατ' ένσταση 10, 15

Κατασταλτικός 10, 14

Παρεμπίπτων 10, 15, 19

Πολιτικός 10,

Προληπτικός 10, 13

Συγκεντρωτικός 10, 15

Σχετικός 10, 15

Interna corporis 16

κρίσιμη διάταξη του νόμου 19

Νόμοι 6-7, 17-18

Ατομικός 7

Εκτελεστικός 7

Οργανωτικός 7

Ουσιαστικός 6

Τυπικός 7

Συνταγματικότητα των νόμων 7

ουσιαστική συνταγματικότητα 17

τυπική συνταγματικότητα 16

Τεκμήριο της συνταγματικότητας των νόμων 9-10

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ά. Άρθρο

ΑΕΔ Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο

ΑΠ Άρειος Πάγος

Βλ. βλέπε

ΓΟΣΔ Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο
Σ Σύνταγμα

